

Redaktor a vydavatel Antonín Fröhlich, Dolní Újezd u Lipníka n. B.

Tiskem knihtiskárny Jar. Strojil v Přerově.

»Záhorská kronika« vychází čtvrtletně v Dolním Újezdě u Lipníka nad Bečvou. Předplácí se do 1. ledna 1937 10 Kč, od 1. ledna 1937 12 Kč. Placení se děje složnými listky šekového úřadu č. 100.630 Brno.

Užívání novinových poštovních známek povoleno výnosem ředitelství pošt a telegrafů v Brně č. 69.140-VI. ze dne 18. srpna 1925.

Podací poštovní úřad: Dolní Újezd u Lipníka n. B.

Adresa redakce a administrace: »Záhorská kronika« v Dolním Újezdě u Lipníka n. B.

Obsah 1. čís.: Fr. Jansa: Vzpomínky. — Fl. Zapletal: Z minulosti města Drahotuš. — Ant. Fröhlich: Nejstarší urbář panství helfenstejského z r. 1544. — B. Indra: Primátor Burkeš. — Ing. R. Vymětal: Záhoří koncem XIX. století. — M. Klupal: Hynek Floryk, zakladatel moravského chmelářství. — Dr. Jos. Skutil: J. H. A. Gallašova zpráva o »hromových kamenech«. — F. N.: Spor o dešátky v Buku u Přerova. — Pověsti o hradě Helštýně. — **D r o b n ě z p r á v y:** Povětrnostní zpráva z Lipníka n. B. za rok 1935. — Přerovan zaměstnancem zoologické zahrady v Praze. (Dr. M. Záleský.) — Rybníční rejstřík na panství roketském z r. 1696. — Stavba pranyře v Drahotuších r. 1750. — Klokocký kříž. (B. J.)

Do devatenáctého ročníku!

Zahajující nový ročník vlastivědné práce v našem sborníku, prosíme opětně všechny své příznivce, aby nám zachovali svou přízeň. Pomozte nám laskavě a získávejte nové odběratele, by časopis se udržel. Děkujeme Vám všem srdečně za pomoc.

Podmínky platební zůstávají stejné, tedy do konce prosince 10 Kč, po 1. lednu 1927 již 12 Kč. Využijte toho a pošlete nám tuto malou částku šekem co nejdříve.

Redakce a administrace »Záhorské kroniky«.

Vydavatelstvo Záhorské kroniky má na skladě tyto vázané ročníky: XII., XIII., XIV., XV., XVI., XVII. a XVIII. po 12 Kč; knížku A. Fröhlich, M. Fröhlichová: **Město Lipník a hrad Helštýn za 7 Kč**; A. Fröhlich, M. Fröhlichová a B. Indra: **Hranice a lázně Teplice n. B.** Průvodce. — Cena 5.50 Kč poštou.

ZÁHORSKÁ KRONIKA

Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví.

Vychází čtvrtletně v Dolním Újezdě u Lipníka nad Bečvou.

Ročník XIX.

Září 1936.

Číslo 1.

Fr. Jansa, Praha:

Vzpomínky.*)

Byla by to velká kapitola mého života ztráveného 25 let v Lipníku, kdyby účel a místo to dovolovaly, aby byla napsána. Těch několik řádků budíž starším pamětníkům — a těch jest již málo — aby oživilí chvíle a doby zaslých dnů. Mladým, aby si uvědomili význam společenského, kulturního a politického dění, které tenkrát ještě pochopiti a posouditi nedovedli. A všem malý retrospektivní obrázek venkovského, ujařmeného města, které tak dlouho trpělo útiskem mocí vládní, německou výchovou a z ní plynoucího nepochopení, vlašnosti a zadušeného národního vědomí a citu. Tak bylo téměř ve všech městech na Moravě. Než přece jen zůstaly jiskry pod popelem, aby je bylo možno roznititi zárem nadšení, probuzení a pokroku, když byl odhrabán popel lhostejnosti a netečnosti: »Bémíš oder dajč, tos is mir alesainc«, poznenáhlu mizelo a lidi se přestali stydět za to, že neumějí německy.

Než nesmím předbíhati. Až do roku 1894 měli jsme na Moravě 3 české reálky (Brno, Prostějov, Telč). Němci jich měli 12. Počátkem toho roku rozlehlo se heslo »Hodonín musí mít reálku!« A jako polnicí svolávalo čilou agitací k svépomoci. Založena místní Matice Hodonínská a počínaje školním rokem 1894—5 matiční reálka, vedle opavského gymnasia druhá střední škola matiční a současně s touto reálkou soukromou, založili si Němci v Hodoníně truceálku o b e c n í. Téhož roku založena česká zemská reálka v Novém Městě. Tak jsme měli reálek 5 pro celou Moravu, Němci 13.

Zmíněná polnice zazněla i v Lipníku. A tak se zrodila myšlenka založit zde reálku. Hlavy dohromady, počítáno, jednáno s německou obcí a vše ztroskotalo, jen myšlenka neumřela. Na radu Ústřední Matice školské v Praze založen spolek a pokřtěn jménem »Školský spolek«, protože slova »Místní Matice školská« byla již Opavou a Hodonínem prononcována (wieder Mádyce) a měla národně agitační zvuk.

*) František Jansa, první ředitel české reálky v Lipníku n. B., je význačnou osobností nejen v dějinách reálky, jejíž správu vedl od založení rovně čtvrtstoletí, ale i v dějinách českého Lipníka. Dnes žije na odpočinku v Praze. Jeho »Vzpomínky« jsou skromnou ozvěnou životní práce svědomitého a nadšeného vlastence. — Pozn. red.

Jednání vázlo do polodřímoty. Až náhle jako když blesk šlehně po nebi, nastal senzáční obrat, vzrušení a rozhodnutí k činu.

Velkoobchodník Jan Neff z Prahy, rodák lipnický, daroval na založení reálky 10 tisíc zlatých. To vzpružilo pokleslé naděje a ochablé síly. Jednání s Ústřední Maticí opět navázáno, Matice slíbila na každou paralelku 1000 zlatých, vyhradila si pedagogický dozor a jmenování profesorů. Vše ostatní — a bylo to věru všecko — měl opatřovat Školský spolek. Moudří a starostliví otcové se svým patriarchou Dr. Fr. Brzobohatým se radili, počítali a svolili. Počítali ovšem špatně. Neboť kdyby byli počítali dobře a věděli, co je čeká, jistě by se nebyli rozhodli. Ale to jest úkaz, který se objevuje ve všech odvážných národních podnicích svépomocných (Národní Divadlo a j.) a konečně mu i trochu lehkomyšlnosti sluší. Odvážným štěstí přeje.

Vedle kulturního a národního významu školy — a ten jim většinou byl neujasněný a neuvědomovali si ho — měli také na zřeteli význam hospodářský, že přijdou do města profesori, rodiče a studenti a přinesou i prospěch materiální. To už bylo konkrétnější.

*

Tolik bylo nutno stručně předeslati »jak to bylo«, aby bylo porozuměno dalšímu. Podrobné vyličení založení reálky bylo vypsáno ve výročních zprávách ústavu.

V květnu 1895 povolání byli profesori uhersko-hradištského gymnasia Fr. Jansa a Jos. Klvaňa k zemskému školnímu inspektoru Janu Slavíkovi do Kroměříže, kde dlel na inspekci na gymnasiu. Věděli jsme oba, oč jde. Klvaňa nepřijal nabízené místo ředitele rodič se reálky v Lipníku, »že by jako Lipničan, kde žijí jeho rodiče — ač narozen ve Vídni — neměl volnou ruku a těžko by prosazoval svou vůli mezi vrstevníky od let chlapeckých«. Padla tedy volba na mne a přijal jsem ji. Ústřední Matice v Praze podala žádost k ministerstvu za moji dovolenou, která ne bez nesnází a intervencí poslaneckých byla vyřízena na jeden rok.

Tak jsem se počátkem září 1895 ujal úřadu, aniž jsem vyčkal vyřízení dovolené.

Práce byla těžká, ale radostná, posvěcená zanícením a nadšením všech pro cosi nového, neočekávaného a mnohoslibného. Starý dům koupěný za 17 tisíc zl. se zařizoval pro školu a jinak nebylo nikde nic a začátek školního roku přede dveřmi. Dosud vzpomínám s hrůzou na ty starosti o nábytek, sbírky, učebné pomůcky, profesory atd. Ale trpělivost vše překonala, i ten těžký začátek.

Bylo všeobecné pohnutí, rozechvění, slavností a radosti jako počátek nové doby probuzenecké, jako úsvit, který rozptyluje temno.

Při slavnosti otevření odevzdal řediteli předseda Školského spolku Dr. Fr. Brzobohatý klíče od školy. Delegát Ústřední Matice z Prahy poslanec Jiljí Vratislav Jahn pozdravil nově zrozené dítě naší národní kultury a přál mu, aby utěšeně rostlo a prospívalo. Pak mi soukromě, otecky pravil: »Sdílím a uznávám vaše těžké starosti, ale překonáte je. To je, jako když hodí rybu do vody, musí plavat.«

Zápis přivedl 98 žáků do I. třídy a byly 2 parallelky. Byl to první přítok chlapců odrostlých, vyspělých a schopných, 14ti a víceletých.

Prvními profesory byli ustanoveni dva: Václav Voborník pro češtinu a němčinu a Bedřich Řezník pro přírodopis. K tomu výpomocní: P. Fr. Kadlec pro náboženství, Jar. Vejchoda pro tělocvik a Viktor Čajánek pro zpěv. Velký nedostatek učitelských sil tou dobou pak těžce pronásledoval ústav. A dlužno spravedlivě poznamenati, že to byl právě dorost učitelů Moravanů, kteří raději volili Prahu a města česká s pohodlnějším a příjemnějším životem, než ujařmená města moravská s exponovanými ústavu a kulturně společenskými a národně budítelskými úkoly a povinnostmi.

Nyní, když reálka založena, bylo hlavním úsilím ji zajistiti po stránce hmotné. To byl problém nejožehavější. Upisovalo se, rozesílaly dopisy (jeden rok až 20.000), prosby, pořádány sbírky, slavnosti, divadla, zábavy, tiskly se diplomy pro dárce větších obnosů atd. Ale to všecko se skrovnými úspěchy. Nadšení ochabovalo, vystydlo. Tak to bývalo v naší české domácnosti. Neffův dar se výlohami na první zařízení rozplynul jako sníh na slunci. A tak se brzy Školský spolek ocitnul v povážlivé krizi. Jedinou záchranou byla okresní záložna, která dále všecko financovala, třeba s velkým risikem.

Schůze výboru Školského spolku byly trapné a často bouřlivé. Na každý požadavek ředitele bylo odpověděno: »No jo, ale kde na to vzít!«

Tak by vyličení této křížové cesty vyžadovalo celé knihy.

Druhým úkolem zajištění ústavu, neméně důležitým, byl příliv žactva. Bylo nutno lid naučit, aby posílal děti do školy. V pravém slova smyslu se shánělo, agitovalo, slibovaly se podpory — nové to břemeno. Lid nebyl zvyklý na oběti pro děti a nedovedl si představit, co dětem i rodičům ze studií vyplyne. Nechávali schopné chlapce raději doma.

Okruh země moravské pro reálku v Lipníku byl ohromný, až k Novému Městu, Brnu, Prostějovu, Telči a Hodonínu, kde byly pouze české reálky. Sám soudní okres ujařmeného Lipníka čítal 33 obcí, z nichž pouze 3 německé. Potřeba reálky v Lipníku byla tedy více než odůvodněna. Tak dosaženo na Moravě 6 reálek českých proti 14 německým.

A přece dnes z těch chudých chat se probilo a vyvinulo tolik vynikajících a vysoce postavených mužů, kněží, advokátů, profesorů, inženýrů, stavebníků, ministerů a všelijakých jiných radových a úředníků.

Němci do své truceálky verbovali také, ale z jiných podnětů. Verbovali bez výběru chlapce rodičů zaostalých a neuvědomělých, nebo od obce závislých; verbovali přebytečné často pochybné jakosti z ostatních 14ti reálek německých na Moravě.

Výbor Školského spolku po nějaké době a změnách se ustálil a členové jeho byli: Dr. Brzobohatý, předseda — Dr. Houba a P. Dušek, jednatelé — Machanec, pokladník — Petraš, hospodář — Kašpařík Adolf, Jansa, Pok, Šimke, Polák, Honzu, Sedláček, učitelé — Viliš, Černocký, Livečka — zámeč. Voborník, Kout, Rozsypal, Vejchoda,

Honeiser a snad ještě jiní, jichž jména mi vypadla. Píši to z paměti beze všech pomůcek. Do výboru byli zvoleni i někteří rolníci z okolních obcí. Ti však nikdy nepřicházeli. Do schůzí však chodilo pravidelně asi 6 až 7 členů, málo kdy více. Ze jmenovaných členů kromě asi 6ti jsou všichni na Pravdě boží.

Matiční reálka, od které se tolik očekávalo, měla význačné postavení a také rozšířenější úkoly než jiné střední školy:

1. Bylo třeba vnitřní organizace školy na poctivých základech vyučovacích a výchovných, opatření učebních pomůcek, knihoven a všeho zařízení — a to za málo peněz. Proto se shánělo, prosilo a hledání příznivci a dárcové.

2. Bylo nutno vytvořit v místě a kraji prostředí pro střední školu, zjednat jí úctu a respekt, chránit ji, aby se jí nedotkla nečistá ruka, chránit ji před zlomyslnými slídicí, špicly a udavači a navykati lid, aby ji považoval za chrám osvěty a mravnosti.

3. Bylo povinností, aby škola se svými profesory a žáky převzala a prováděla úkoly kulturní a národně buditelské ve městě a okolí. To nebylo snadné, zvláště když se ještě projevovaly stopy moravského separatismu a ozvala se nejednou slova o falešných Česích, kteří přišli Moravu vyjídát. Ba stalo se, že profesor při obědě v hostinci byl osloven jedním občanem ... »to se to papá za naše peníze!«

Podobné úkazy však časem vymizely. Neméně však byla reálka, profesori a žactvo předmětem velké pozornosti nejen přátel, ale i nepřátel a slavných ouřadů.

K tomu malý doklad:

Měli jsme výlet na Helštýn. Byla velká účast přátel reálky z města i okolí. Když jsme se podvečer vraceli, zpívalo se, volalo »sláva!«, »na zdar!«, hudba hrála a pro veselí byla cesta krátká, aby se vybil. V jednom z hudebních pochodů byla část ruské hymny. Nebylo to nic nového, protože se to hrávalo často jinde ...

Asi za deset dní došel na ředitelství dopis od zemské školní rady v Brně, v něm německé noviny (novojičínské) s velkým, modře zatrženým článkem: »Čechische hussitische Erziehung an der českischen Realschule in Leipnik« (česko-husitská výchova na české reálce v Lipníku). Článek plný nepravd, udavačství, nenávisti a jedu líčil výlet, křik, nevázanost, provokaci, zpěv buřičských písní, ruskou hymnu atd. Noviny byly zaslány přímo místodržiteli. Ředitelství uloženo, aby podalo o těch zločinech zprávu. Odbyl jsem to ostře a nazval článek »výpotkem mozku, rozpáleného letním žárem a zavlou nenávistí židovsko-německého žurnalistického šmoka«.

Později mi zemský školní inspektor Slavík řekl, že se místodržitel ptal »co je to za ředitele, tenhle Jansa« ... a s ironickým úsměvem dodal ... »až budete podruhé něco podobného psát, tak si namočte prsty do cukru«.

Když započalo s I. tř. vyučování, žádal jsem obec za přidělení hřiště pro mládež na lukách u Bečvy. Šla na to »komise« z radnice, starosta, obecní sekretář a já. Na náměstí rozhoduje starosta, jinak bodrý Němec před Hospodinem, aby se šlo průchodem pivovarským

... »gemr durch den braijhaus!« — To byla němčina staropiaristická, jakou se tu mluvilo, hodně polámaná sladkou mateřskou češtinou.

Na »Bečviskách« tedy první chlupci si hráli s učitelem tělocviku. Jednou se tam objevil starý pán ve světlých, pracích šatech ve slámáku — Neff. Seřadil jsem hochy a zazpívali mu trojhlasně moravské a slovácké písně. Starý pán odcházel s úsměvem a slzou radosti na tváři. Byla to taková šťastná, idylická chvíle ... (Pokračování.)

Florian Zapletal:

Z minulosti města Drahotuš.

Vážené shromáždění.*)

Dostalo se mně cti, promluvit k vám o několika historických významných osobnostech, které místem svého zrodu, místem své životní působnosti, místem své smrti a celým svým životním dílem zapsaly se trvale a hluboce nejen do drahotušských městských dějin, ale také do povšechných kulturních dějin v českých zemích, zvláště na Moravě.

Tito dávní svědkové a činitelé veliké minulosti a našeho veřejného života jsou pro širokou veřejnost v nezaslouženém dějinném přítomní, ačkoliv jejich dílo dosud vzbuzuje úctu a jejich práce měla kdysi širší zájem a ohlas.

Tož tím vděčnější je úkol, shrnout aspoň v hrubých rysech roztroušené souvěké pramenné zprávy o jejich životě, o jejich životním díle a o čestném místě, které jim po zásluze náleží v širokém rámci kulturních českých dějin vůbec a moravských zvláště.

Uplatnili se dobře na poli náboženského písemnictví, zpěvu a hudby, v oboru knihtisku, na poli výtvarného umění a v oboru matematickém.

Jejich vrozeného nadání a jejich znalostí a zkušeností bylo použito v době a na místě nejpopovolanějším.

A díváme-li se na ně z veliké historické perspektivy, docházíme k závěru, že nepatří po staletích pouze jedné společenské a náboženské vrstvě a straně, ale že je dnes mohou mít rádi ze srdce všichni, kdo česky mluví, česky myslí a česky cítí.

Podívejme se na ně v pořadí chronologickém.

Prvním z nich je Václav Solín. Nevyšel z honosného sociálního prostředí. Jeho kolébka stála, jak sám napsal, v rybářské chaloupce nedaleko městečka Drahotuš na pravém břehu Bečvy v dnešních Rybářích. Narodil se tam 24. srpna 1527. Stal se knězem Jednoty bratrské. Na kněžství byl potvrzen r. 1557 ve Slížanech u Zdounek. Uměl latinsky a německy.

Na přání biskupa Jana Blahoslava, přerovského rodáka, disputoval r. 1559 německy s Novokřtenci v Ivančicích a ve Znojmě. Podrobnou zprávu o tom napsal sám pro Akty Jednoty bratrské.

Potom se uplatnil jako tiskař Jednoty. Ve dnech 25. ledna roku 1560 až 7. června roku 1561 byl vytištěn památný kancionál český

*) Prosloveno 12. července r. 1936 před pamětní deskou na Husově sboru v Drahotuších.

v Šamotulách u Poznaně od Alexandra Plzeňského impresora a od Václava Solína. Do tohoto vzácného šamotulského bratrského kancionálu bylo zařazeno také pět Solínových písní.

Dne 2. prosince r. 1562 zahájil Václav Solín tisk nového bratrského kancionálu na Moravě v Ivančicích. Tisk byl dokončen 17. února r. 1564. Nejvyšším correctorem kancionálu před tiskem i za tisku byl sám biskup Jednoty Jan Blahoslav. Solín byl tenkrát správcem ivančické bratrské tiskárny.

Dne 27. ledna r. 1564, kdy se už schyloval ku konci tisk kancionálu, přestěhoval se Solín z Ivančic do Třebíče jako správce tamního bratrského sboru.

V srpnu r. 1565 byl Solín ve Vídni s delegací šlechty z českých zemí, která jednala s císařem Maxmiliánem o náboženských věcech.

Ale příštího roku 1566 dne 5. června okolo 16. hodiny umírá Bratr Václav Solín, správce třebíčského sboru, ve svém působišti v mladém věku 39 let. A tam byl také pohřben.

S Janem Blahoslavem napsal Solín pojednání »O svátostí večeře Páně«.

Po tomto drahotušském rodáku, impressoru, zasloužilém o tisk bratrského kancionálu a o církevní hudbu a zpěv, přicházíme k Janu Podolskému, písaři radnímu městečka Drahotuš, který se přistěhoval do tohoto svého působiště s manželkou a s dítkami r. 1543. Jako písař působil v Drahotuších do své smrti r. 1580, tedy po dobu 37 let.

Po něm Matěj Sabin, syn jeho, službu písařskou ujal a ji spravoval. Do Drahotuš přišel se svými rodiči a sourozenci r. 1543. Byly mu tehdy čtyři roky. Jeho matka Marta zemřela r. 1559, a jeho otec oženil se příštího roku s Annou Pročkovou z Napajedel. Z tohoto manželství vzešel r. 1561 syn Simeon, pozdější geometr království Českého. R. 1572 měl svatbu v Tlumačově Matěj, syn drahotušského městského písaře. Ženil se s Dorotou Bártovou, dcerou tlumačovského tkalce.

V mládí věnoval se Matěj impressí, to jest knihtiskařství, a mnoho se zaměstnával řezáním figur a liter.

Ale byl také malířem. Ve středu po neděli smrtné r. 1595 byly obeslány některé osoby z obce drahotušské a z vesnic k faře drahotušské náležejících, aby pojednaly o děláni nového vrchu, to jest stropu a střechy v drahotušském kostele a o malování i podbití tohoto vrchu. Obeslaní se usnesli, aby se ten vrch nový udělal na ten způsob, jako jest v bratrském sboru dřevohostickém. A tu hned v té radě smluvili k tomu dílu Matěje, písaře drahotušského, a to na ten způsob, aby farníci dali k dílu desky, dřevo, provazy, hřebíky a kamennou krytinu, dále aby dali odebratí kly a vrch starý, a písař aby dal k dílu všechny barvy i zlato i pomocníky krom k děláni potřebného lešení. A od toho díla měli dáti písařovi 70 zl. Také s ním dojednali, aby kazatelníci a svícen udělal do kostela. Farníci měli dáti desky a dřevo, městský písař barvy a zlato. Za to měl dostat 20 zl. Kdyby to dobře a pěkně udělal, měli mu přidat.

Farní kostel drahotušský byl tenkrát v rukou luteránů. Do Dra-

hotuš byl tehdy přifařen Slavíč, Milenov, Klokočí, Hrabůvka, Radíkov, Lhotka a Velká.

Ale Matěj Sabin, městský písař drahotušský, je znám také jako autor tří náboženských traktátů. Jeden z nich napsal r. 1591. Je to neobyčejně cenný souvěký doklad o náboženských poměrech na Moravě, zejména v Pobečví.

Matěj Sabin byl příslušníkem Jednoty bratrské.

Zůstal bezdětný. Dožil se 76 let. V pátek před sv. Ondřejem roku 1615 roznemohl se Matěj Sabin Podolský z Podolí, písař radní drahotušský, a v sobotu před sv. Lucíí, to jest 8. prosince r. 1615, život svůj dokončil.

Souvěký úřední zápis o něm praví, že tento dobrý muž od smrti otce svého Jana Podolského r. 1580 drahotušské obci sloužil přes 35 let, a to platně, věrně a účinně.

V Matěji Sabinovi dostává se české literatuře nového, do nedávna neznámého autora z kruhů Jednoty bratrské. A Drahotuším dostává se vedle Václava Solína v Matěji Sabinovi druhého a v jeho nevlastním bratru Simeonu Podolském z Podolí třetího vynikajícího krajana z předbělohorské doby.

Simeon narodil se v Drahotuších r. 1561. R. 1575 nacházíme ho v Praze. Šimon byl nejlepším žákem výtečného českého malíře a geometra království Českého Matouše Ornysa. Vyučil se u něho. Jako pomocník setrval potom u svého učitele až do jeho smrti. R. 1589 přijal městské právo na Starém městě a vstoupil do malířského cechu. Vedle prací měřičských a mapovacích, které podnikal s Ornysem, posluhoval od r. 1590 pracemi také Rožmberskému pánu, od něhož bral z počátku ročního platu po 50 kopách, od r. 1604 dávali mu až do smrti pana Petra Voka z Rožmberka jen 10 kop ročně. Od jednotlivých prací iluminátorských a od malování podobizen dávali mu odměnu zvláštní. Šimon byl mistrem i ve figurální malbě.

R. 1597 psala česká komora purkmistru a radě Starého města pražského, že císař Rudolf poručil vyslati v jisté příčině za hranice Simeona Podolského z Podolí, jejich spolusouseda. I poněvadž Simeon Podolský orloj jejich rathouský sobě svěřený a poručený měl, poroučela česká komora, aby Staroměstští Simeona na tři neděle propustili z této povinnosti a orloj zatím jinému až do jeho návratu k spravování poručili.

Je to zajímavá podrobnost ze života tohoto drahotušského rodáka, že mistr Podolský při všech svých malířských pracích byl v ten čas ještě správcem staroměstského orloje.

Po smrti svého milovaného učitele Matouše Ornysa stal se Šimon císařským a zemským geometrem království Českého. Do té doby slul »malířem«, potom se podepisoval »geometr« a »měřič«.

V této službě pořizoval iluminované, to jest kolorované mapy na základě vlastního měření. Podle nařízení císaře Rudolfa ze dne 16. prosince r. 1599 měl ročně 100 tolarů služného, a když by v císařských službách kdekoli při zdělávání map prodléval, měl mu býti vydáván denně jeden rýnský zlatý.

Dne 21. listopadu r. 1599 uloženo mu zhotoviti mapu císařského

panství královského, královédvorského, zbirovského a točnického. Při tom je zván Šimon Podolský císaře služebníkem v umění geometrickém a měřičem zemským v království Českém.

Z rozkazu císaře Rudolfa měl r. 1608 uvést v iluminovanou mapu Plzeň a okolí a r. 1611 pořádit mapu Prahy. Něco z toho zhotovil, něco ne. O plat měl nemalé spory s královskou českou korunou. Dne 16. června r. 1614 mapa Prahy nebyla ještě hotova.

Podolský pečoval také o to, aby sněm ustanovil nové a správnější zemské míry. Pojednání o měřích uložil sněm Podolskému, a tak vznikla r. 1617 jeho práce o měřích zemských.

S malířským cechem měl Podolský spojení až do své smrti. Roku 1599 byl zapsán i mezi cechmistry. V nějaké funkci uvádí ho cechovní kniha ještě r. 1617.

Mistr Šimon oženil se r. 1591 s Kateřinou. To již měl dům na Starém městě. R. 1593 přijímá nějaké dědictví na Novém městě a začíná to sirotkovi. R. 1602 kupuje dům v Soukenické ulici. R. 1609 smlouvá se mistr se svým sousedem. R. 1617 umřel, zanechav syny Martina a Samuela. Mandalena, žena Jana Ornysa, pokládá se za sestru těchto dvou.

Šimon Podolský z Podolí, malíř, iluminátor, geometr království Českého, odborný spisovatel v matematickém oboru a měšťan Starého města pražského, proslavil tedy znamenitě své rodiště Drahotuše.

A nakonec nemůžeme nevzpomenouti Mikuláše Drabíka, narozeného r. 1588 ve Strážnici, kněze Jednoty bratrské, zřízeného na kněžství na synodě v Žeravicích u Kyjova r. 1616 a přiděleného nato ke sboru bratrskému v Drahotuších. Ale působil v nich pouze několik let. Po nešťastné bitvě na Bílé hoře dostal olomoucký biskup kardinál Dietrichstein za potlačení protihabsburské vzpoury na Moravě od císaře Ferdinanda II. dne 16. dubna r. 1622 panství Lipník, Drahotuše a Hranice, zkonfiskované dřívějším majitelům. To byl počátek konce reformace na těchto statcích v Pobečví. Už 25. května psal kardinál purkmistru a radě města Lipníka, aby do čtyř neděl předložili své městské výsady, které ztratili pro svou účast na vzpouře. Dne 7. července nařídil purkmistrům a radám měst Lipníka a Hranic, aby si vyžádali od příslušníků církve bratrské všechny jejich výsady na náboženskou svobodu a aby mu je ihned předložili v originále. Dne 18. července r. 1622 nařizuje kardinál Janu Portovi, vrchnímu hejtmanu panství Lipníka a Hranic, aby od kostelů na obou panstvích byli predikanti co nejdříve odstraněni, a aby při nich byla zavedena bohoslužba katolická. Dne 21. července nařídil Portovi, aby dal bez prodlení přechází všem predikantům na statcích Lipník, Drahotuše a Hranice dekret, jímž jsou vypovídáni od svých kostelů, far a škol. Pobyt na statcích jim dovolil do sv. Václava r. 1622. Dekret postihl také Mikuláše Drabíka v Drahotuších, který potom odešel na Slovensko do Lednice, ale neustal ve svém protihabsburském odboji, což ho nakonec stálo život. Dne 16. července r. 1671 byl v Bratislavě popraven před radnicí překrutným způsobem jako velezrádce.

Svou protihabsburskou nenávist uplatnil silně u Jana Amosa

Komenského, který ji šířil veřejně svými tištěnými spisy. Drabík byl činný také literárně.

Pamětní deskou, umístěnou na místě význačném, Drahotuše pietně uctily a vděčně ocenily jednak své vzácné rodáky, jednak veřejné pracovníky, kteří v nich působili.

Jde o důležité zjevy, které vynikly nad průměr, jde o spisovatele, výtvarníky a vědecké pracovníky, kteří se zapsali trvalým písmem do všeobecných českých kulturních dějin v období renesance, jde o kulturní síly, které podstatně rozmnožily myšlenkové a mravní fondy českého národa ve zlaté době českých měst.

Budíž čest jejich památce.

Antonín Fröhlich:

Nejstarší urbář panství helfenštejského z r. 1544.

Vilém z Pernštejna a na Helfenštejně, nejznamenitější člen rodu pernštejského a nejbohatší velmož v království Českém, držel panství helfenštejské v letech 1474—1519. S manželkou svou Johankou z Liblic měl Vilém kromě dvou dcer Anny a Bohunkou dva syny Jana a Vojtěcha. Na základě dílčího listu z 25. března r. 1507 přenechal r. 1519 statky moravské, mezi nimi i zboží helfenštejské, synu svému Janovi a zemřel na Pardubicích 8. dubna r. 1521. Jan byl třikrát ženat: s Annou z Postupic, s Hedvikou ze Šelmberka a konečně s Magdalenou Zeklovnou z Armozdu.¹⁾ Jan z Pernštejna byl nejvyšším komořím a nějaký čas též hejtmánem moravským, který od roku 1529—1544 jako poručník vévody Václava, vnuka Kazimírova, spravoval též Těšínsko. Postavení jeho i majetek byly příčinou přepychu a hýřivosti, takže konečně do dluhů upadl a značnou část svého zboží odprodati byl nucen. Jan z Pernštejna, přijímám »Bohatý«, zemřel 8. září r. 1548 a jest pohřben vedle předků svých v kostele v Doubravníku.²⁾ Měl dvě dcery Marii a Kateřinu a tři syny Jaroslava, Vratislava a Vojtěcha. Po jeho smrti nastoupili jeho synové. Ti byli rovněž nádhery milovní jako otec. Tu přešlo zadlužené zboží helfenštejské za 30.000 k. gr. českých do rukou Půty Rokyckého z Ludanic, který měl za manželku Johanku z Lomnice. Půta z Ludanic zemřel 15. července r. 1559 a pochován je v Rokytnici u Přerova. Po něm držel zboží toto se zbožím roketnickým Václav z Ludanic. Když roku 1571 Václav zemřel (rovněž pochován v Rokytnici), dědila zboží helfenštejské a s ním i značný dluh jediná pětiletá dcera Kateřina z Ludanic,³⁾ poslední svého rodu. Její bratři Jan a Hynek ji smrtí

¹⁾ Srov. Ferd. Wolf: Páni z Pernštejna. Vlast. sb. Od trstenické stezky, roč. XV., str. 14, 29, 45 a n. — J. Bažura: Lipenský okres, str. 124—133. Vlastivěda moravská. — J. Kahlig: Hrad Helštýn na Moravě. Str. 79—83.

²⁾ Doubravník je jedna z nejstarších osad na Moravě (okres Tišnov). V krásném gotickém kostele je mramorová hrobka pánů z Pernštejna, vzácná to stavitelská práce.

³⁾ Srov. F. Zapletal: Soudobý dřevorytný portret Kateřiny z Ludanic. Záhorická kronika r. XVII., str. 88 a n.

předešli. 14. ledna r. 1580 byla ve věku 14 let provdána za *Petra Voka z Rožmberka*, taktéž posledního svého rodu, kterého ihned vzala na spolek na své zboží. Tak dostalo se panství helfenštejnské do rodu pánů z Rožmberka.

Petr Vok z Rožmberka přenechal správu zboží helfenštejnského svým úředníkům, ne vždy spolehlivým, sám přebýval více na svých statcích v Čechách. R. 1593 v sobotu po sv. Jiřím prodal Petr Vok zboží helfenštejnské *Hynkovi st. Bruntálskému z Vrbna* za 110.560 zl. červ. a za 1.000 zl. uh. rázu kremnického. Petr Vok sídlil se svou manželkou v bechyňském zámku, který přestavěl. Císaři Rudolfovi II. prodal r. 1601 Krumlov a jiné statky. Svému synovci Janu Zrinskému postoupil panství Rožmberk, Nové Hrady a Libějovice, sám se r. 1602 přestěhoval na Třeboň,⁴⁾ kdež zámek nádherně přestavěl a vedl skvělý dvůr. Do Třeboně převezl též rodinný archiv. Petr Vok zemřel jako poslední svého rodu 6. listopadu r. 1611 v Třeboni. Za své dědice ustanovil Švamberky.⁵⁾

V archivu třeboňském⁶⁾ jest velmi vzácný, nejstarší urbář panství helfenštejnského z r. 1544, který nás poučtuje o poměrech poddaných na Lipensku a Hranicku z dob pana Jana z Pernštejna. Za Petra Voka z Rožmberka dostal se urbář až do archivu třeboňského v Čechách, kdež je dosud. V urbáři jsou poznamenáni poddaní a jejich povinnosti, jež záležely v placení dávek peněžitých a v odvádění produktů hospodářských. Vzácný tento urbář vázán je v dřevěných deskách s koženým hřbetem. Na předním listě je vymalován erb Pernštejnů. Erb je vymalován neuměle hnědou barvou, okraj štítu je žlutý a černý. Na štítu je zubří hlava s protaženou houžví⁷⁾ v nozdrách. Jazyk je namalován červeně. Kolem klenotu jsou fairnochy zelenou barvou a ukončení závitnic červeně. Všechny zápisy jsou české. Urbář jest rozměrů 22½ cm × 30 cm o 153 foliích, titulní list chybí. Za listem s erbem je fol. 3., na němž ozdobnějším písmem nadepsáno nahoře: »*Registra loučná a kopaninná panství helfenštajnského*«. V knize poznačeny jsou škrty obyčejnými závorkami ( ), přípisky označeny jsou hranatými závorkami [ ]. Zlomek ½ jest někde psáno půl. Římské číslice přepsány arabskými. Z urbáře poznáme jména jednotlivých tratí a jména držitelů. Poněvadž jedná se o velmi staré záznamy, uvedu postupně aspoň tratí z urbáře, všechny výpisky, poznačené na fol. 145—152 a konečně i ukázky podrobných záznamů.

Na fol. 3.—16. jsou uvedeny *platy o sv. Martině*: z luk za mlýnem lipenským, z kopanin okolo obory, z luk u Březového koutu, z luk pod Hlinskú horú, z lúky na Hané lipenské za mostem, z luk prostředních podle Hany, lúky v Starém Šušťíně a kopaniny, z luk v Nové Šušťíně, lúky Zlechové, lúka na Libuši, lúka Dčbáněk, lúka Soborova,

⁴⁾ Třeboň, okresní město v jižních Čechách. Tam starý rožmberský zámek z XV.—XVI. století, nyní schwarzenberský, s archivem a museem.

⁵⁾ Srov. Masarykův slovník naučný. Díl VI., str. 258.

⁶⁾ Archiv knížete ze Schwarzenbergu v Třeboni. II. 163 N 4/b. Z pozdější doby jsou tu ještě 2 urbáře z panství helfenštejnského a bude o nich rovněž později pojednáno.

⁷⁾ Houžev je ohebný prut neb zkroutené slabší dřevo ohebné k vázání neb upevnění něčeho (Ottův naučný slovník).

meslo za stavem, lúka Haškovec, lúky u Černého jezera, z luk proseňnických za Strhancem, z luk tupeckých na Židlochově, z kopanin v Mokří, obec chylecká a veseličská, z luk vicenovských, z kopanin po Záběčví od Křížové cesty až po Květoňku, od stavu až k Teplicí, lúky v Michovci, z luk pod Svrčovem, z luk u Vysokého Újezda nad Luzcem.

Na fol. 17.—77. zaznamenají se *platové z pouští nestáli* — při svatém Martině a nejprv pustá ves Smolno, dále pouště Provodov, púště Sedlišťka, pouště neplachovské, Lomeč meslo, které leží při Neplachovu —, poušť Střítecko, Ranošov pouště, Kojíšov pouště, Popelov pustiny, pouště skalické, lúky meziřícké púště, lúky na Zernové na potoce, louky Svrčov u mlýna. Item znamenají se *platové běžní a nestáli* panství helfenštajnského: Masaři lipenští, plath od židuo lipenských, z valchovny, valcha u mlýna lipenského, dubník šebcovský u valchovně lipenské, valcha v Tajně. Dále jsou uvedeny jednotlivé vesnice: Osek, Radvanice, Loučka, Slavkov, městečko Horní Oujezd (= Velký Újezd), ves Opatovice, Oujezd Vysoký (= Horní Újezd), Vítonice, Rakové (= Rakov), Soběchleby, Staniměřice, Buk, Skalička. Platy za hlásku, plat rybářův o vánocích, město Lipník, brusnice tajnské, brusnice u mlýna lipenského, brusnice na Hladově, brusy nové pod oseckým stavem, brusnice pod rybnískem oseckým kovářské, [Mlajn pod šlajferkami oseckajmi.] ves Osek, Podolší, Prosenice Malé a Velké, Lisky, Buk, Radvanice, Chylce, Veselíčko, Výkleky, Lazníky, Staniměřice, pauště, městečko Újezd Horní, ves Oujezd Dolní, Tupec, Trnávka, Loučka nad Lipníkem, Slavkov, Hlízov, pouště, Črnotín.

Tito z luk dávají jednu úrok o sv. Václavě: ves Oustí, Pouště, Opatovice, pouště, Újezd Vysoký, Příkazy, z pouští, Vítonice, z luk, Biškovice, pouště a lúky, Valšovice, Paryšovice, Rakové, Něčice Horní, pouště, Něčice Dolní, pouště, Soběchleby, z krčem, pouště, Tajn, role zlechovské drží do Lipníka, Lhota, pouště, Hlinsko, pouště, role kněžské, Radotín, pouště, ves Tučný (Tučín). —

Fol. 77.—143. *Panství hranické. Plat z luk o sv. Martině*: z luk pod Spichým lesem, z luk u Blahutic v rubaninách, [louky na Dubovici], v týchž rubaninách pod Poluvsím, lúky na Teplicí za lesem, z luk pod hájkem Polomským, obec olšovská po sv. Martině platí 1 kopu, z lúk nad Naidekem, z lúk na Kněždolem, z luk v Stránce olšovské, (lúky v Lukavci přijaté 1524), lúky v hájemství Vavreho z Hlízova, z lúk v hájemství Bedřicha z Lučisk, z luk v hájemství Janka z Bělotína, z luk v hájemství Rečka olšovského, z luk v hájemství Pavla z Naideka, z luk v hájemství Jíry z Blahutovic, kopaniny na Lysé Hoře na Drahotušsku. [Louky k Drahotuši], z luk v hájemství radikovského fojta [Drahotušský], z luk v hájemství Figana z Drahotuše, z luk na Juřatsku [fojt podhorskaj], [louky v Lukavci], [z luk na Dubovici], [obec slavická z Juřatska o sv. Martině], [obec olšovská, Klokocká z louky a z závrbku], [Bratr Danyel ze sboru hranického z kusu nad rybníkem drahotuským], město Hranice, masaři hraničští za loj a z jatek, mlýn velký, předměstí hranické, fojstství hranické, tyto řemesla, Novosady za Veličků, ves Olšovec, Šonvajdy,

pouště Olšovec, Strítežští, z předměstí hranického, z Velké drží na Šonvajdu, Partultovice, Henřivald (= Jindřichov), Strítež, pouště, z koutu pod Strítežem, ves Najdek, robotní o sv. Janě, Bělotín, pouště, fojtství bělotské, Blahutovice, z pouští a z koutou, Lučistě, z pouští a z koutou, Geřmanice (= Heřmanice), Dub, Polouvsí, Polom, z pouští, Kozílučka, z pouští, Prašov (= Zbrašov), Veselé, medaři, městečko Drahotuše, fojtství Drahotuše, masaři drahotuští za loj, Slavíč, podsedkové, Jezernice, zahradníci, z podsedkuo, dvůr podhorský; tito z luk jednú úrok: Podhoří, z Juřatska a z Nových koutou, Bohuslávky, za kusy o Vánocích, Uhřinov, pouště, kouty Posobikovsku, Středulesí, pouště; svatojakubský plat, pouště, Radíkov, Lhotisko, Milenov, zahrady pusté, podsedky, pouště, Klokočí, Habruovka (= Hrabůvka), pouště, Lhota Mihalcova, Veliká (= Velká), plat svatojakubský, medaři. — —

Dále *ospové rezní a ovesní panství helfenštajnského* — vyjmenovány již uvedené vesnice, *ospové rezní a ovesní panství hranického* o Svičkách (= Hromnice) — vyjmenovány vesnice, jména držitelů a předepsány povinnosti. — Výpisy a ukázky přístě.

Bohumír Indra:

Primátor Adam Burkeš.

(Rodina nešťastného st. purkmistra hranického, popraveného r. 1627.)

Památka Adama Burkeše, staršího purkmistra hranického, jehož hlava první padla pod mečem katovým na hranickém náměstí dne 16. října 1627 jako závěrečný akt nezdařené rebelie mansfeldské, je neprávem zapomínána.¹⁾ Tragika osudu tohoto muže je právě tím velká, že po potlačení rebelie, on, jako starý purkmistr činěn nejvíce odpovědným za celé povstání, zato, že město rok před tím se přidalo k nepříteli, a za tuto odpovědnost pyká životem.

Historie nešťastné rebelie je dostatečně známa, nebudeme ji proto opakovat.²⁾ Chceme si tu jen všimnouti rodinných poměrů tohoto nešťastníka, zaplativšího prohranou akci životem, pokud je lze sledovati v tehdejších knihách městských, a osvěžit tak jeho památku.

Rod Burkešů nepocházel z Hranic, nýbrž z nedalekého Potštátu, kde koncem XVI. stol. je četněji rozrozen. Otec Adamův, Mikuláš Burkeš, řemeslem kovář, přišel z Potštátu do Hranic někdy v osmdesátých letech XVI. století. R. 1587 ve středu po neděli Jubilate zakoupje si ve městě větší měšťanský dům Jana Mlynářova s rolí a za-

¹⁾ V Hranicích nazvána na jeho počest ulice »Purgešova«. Správně má být »Burkešova«, jak jméno vždy důsledně psáno v souvěkých knihách městských. Nesprávné znění se vžil z Bartovského monografie Hranic, jejíž autor nekriticky přetiskl Scholzův výtah Gallašova opisu Zikmundovy zprávy o exekuci nad Hranickými r. 1627, plný chyb. Z Gallaše zná zprávu o exekuci i Volný. Exekuční protokol byl v poslední době již dvakráte znovu otištěn, přesto však zůstaly i v těchto přesnějších přetiscích četné chyby.

²⁾ O příčinách, vzniku a průběhu rebelie jedná dr. Fr. Hrubý: Ladislav Velen z Žerotína (Praha 1930), stručně srov. Boh. Indra: Hranice a okolí (Brno 1934) str. 4.

hradou, při roli ležící, a jiným příslušenstvím za 900 R. Jako závdanek položil hned při odevzdávce 90 R, ostatek vyplácí ročně, naposled r. 1591. V době, kdy se usazuje v Hranicích, je Mikuláš už ženat a má rodinu. Jeho manželka byla Kateřina, dcera Michala Gromana. Mikuláše Burkeše počítám k středně zámožným měšťanům hranickým. R. 1591, tedy sotva po čtyřech letech, v Hranicích umírá.³⁾

Vdově Kateřině a sirotkům zanechal dům s menším hospodářstvím a řemeslo. Bezmocná vdova se třemi či čtyřmi malými sirotky vyčkala sotva půlročního smutku a vdala se ještě téhož roku v pondělí po památce sv. Martina za tovaryše řemesla kovářského Marka Kryštofa z Olomouce, který pravděpodobně u jejího nebožtíka manžela pracoval. Ve svatebních smlouvách vymínovala si, by sirotkové po Mikulášovi pozůstali byli při jejím statku náležitě chováni a opatrováni a dávání na učení. Dcerky, až by došly človecenství, měly dostati každá z jedno lůže šatův a veypravu podle možnosti. Jako svědkové asistovali nevěstě její otec Michal Groman, a přátelé z Potštátu Petr Burkeš, snad švagr, a Andris Machů.⁴⁾

Poněvadž vdova svůj stav proměnila, byl dům po Mikuláši Burkešovi, se vším příslušenstvím, jak ho nebožtík užíval, v pátek před památkou sv. Pavla na víru obrácení r. 1592 prodán. Koupil ho za 1100 R Markus Kryštof kovář, manžel vdovy Kateřiny, který si hned z prodejní sumy její díl srazil. Dětem Burkešovým zůstalo na domě 238 R.⁵⁾

Skoupé zápisy nám neříkají, kolik sirotků nebožtík Mikuláš zanechal. Jména tří jsme našli, jsou to Eva, Sabína a Adam, ale přesného počtu se nemůžeme dopočítati.

Nejstarší z nich, Eva, se už r. 1597 v pondělí po památce Povýšení sv. Kříže provdala za Jana Hrušku z Hranic (syna Šimona Hrušky), který měl grunt na předměstí Motošíně.⁶⁾

Sabína opustila dům svého otčima r. 1608, kdy v pondělí před pam. slavného Seslání sv. Ducha se provdala do Přerova za Václava Šterbu, krejčíře.⁷⁾

Při obou svatbách svědčí nevěstám jejich otčím Markus Kryštof kovář. Na domě se připomíná ještě r. 1610, ale brzy potom zemřel. Kateřina, vdova Mikuláše Burkeše, přežila i druhého manžela a provdala se ještě po třetí. R. 1613 sedí na jejím domě už Mikuláš Svoboda kovář, jemuž vdova po smrti Markusově dům zavedla.

Nejmłodším ze sirotků Mikuláše Burkeše byl Adam, pozdější hranický primátor. V domě své matky rovněž dlouho nepobyl, byl dán do Štemberka, snad na učení. Ještě r. 1619, kdy je nejméně už třicátníkem, posílají se mu 6. Julí do Štemberka peníze, jež mu náležely ze závdavku Markuse kováře.

Do Hranic vrací se Burkeš v dvacátých letech XVII. století po

³⁾ Registra purkrechtní: Třetí knihy městské, fol. 161a. Archiv městský.

⁴⁾ Registra smluv svatebních, fol. C. 10. Archiv městský.

⁵⁾ Třetí knihy městské, fol. 161 b.

⁶⁾ Reg. sml. svat., fol. D. 14. O gruntu viz Sign. 57, list 33; archiv farní.

⁷⁾ Reg. sml. svat., fol. F. 27.

smrti svého otčima. Když hranický ouřad prodával v pátek před sv. Šimonem a Judou r. 1624 dům někdy Mikuláše Burkeše, po Mikuláši Svobodovi kováři pozůstalý, koupil ho za 1300 R Adam Burkeš. Inventář a hodnota domu je tehdy už mnohem větší a bohatší, patří k němu několik rolí a luk, stodola a zahrada při ní. Jako závdavek složil Adam na otcovském domě hotově 150 R.⁸⁾ V té době je už ženat, jeho svatební smlouvy nebyly však konány v Hranicích. Se ženou Dorotou má malou dcerku Kateřinu, nazvanou po babičce. Burkeš účastní se brzy činně obecní správy. Už r. 1624 je vyslán častěji zastupovati ouřad při svatbách, příštího roku je ve staré radě,⁹⁾ a rok na to stává se primátorem.

Bylo to neblahého roku 1626 za války dánské, kdy se zdálo, že válečné štěstí se obrací na stranu proticísařskou. Měšťané, kteří si těžko zvykali na novou víru a změněné poměry, věřili, že je konec panství kardinálova. Na podzim přiblížilo se vojsko Mansfeldovo s emigranty až k Hranicím, měšťané po nepatrném boji otvírají nepříteli brány a slibují věrnost králi dánskému. Ale už příštího roku panství dánské padlo a Hranice po zoufalé obraně dobyty císařskými. Za tuto již druhou rebelii bylo město krutě potrestáno, celá řada měšťanů i s oběma primátory odbojných let uvězněna a odsouzena k smrti, vězení neb pokutám.¹⁰⁾

Adam Burkeš jako primátor z r. 1626, kdy město podruhé se přidalo k odboji, nesl největší odpovědnost za celou rebelii. V exekčním protokolu, který vyšetřující komise vyhotovila, je v řadě provinilců na prvním místě.¹¹⁾ Za vinu kladlo se mu předně, že jako primátor zapomněl na svůj ouřad, závazek i povinnost, a zapřel katolickou víru. Při obležení města Mansfeldskými r. 1626 nedopustil prý důchodnímu písaři panskému Václ. Banovskému střeliti na Alexandra Holuba,¹²⁾ urozeného emigranta ve vojsku dánském, a když město otevřelo nepříteli brány, vyzradil Bernarda Minicatora, úředníka Ditrichštejnova, spolu s jinými, kteří se chtěli s velitelem cis. posádky, rytm. Antonínem, zachrániti. Mansfeldské vždy horlivě penězi podporoval. O císaři a kardinálu mluvil jen posměšně a lehkovážně, a paní Opršálku z Jetřichovic, která při obležení města r. 1627 přála císařským, zato potupil. Ve všem se pilně řídil radou a rozkazy bělotského fojta, vedoucího obranu města proti císařským, Pro všechna tato provinění jako »ouplné rebelie oučastník a jeden předzlého vedoucí« odsouzen k smrti mečem.

Kromě Burkeše odsouzen k meči i nový primátor s několika měšťany, většina jich však dostala milost a trest jim proměněn ve vězení

⁸⁾ Třetí knihy městské, fol. E 15b.

⁹⁾ Reg. sml. svat., fol. K 23, X 5.

¹⁰⁾ R. 1626 byli purkmistry Adam Burkeš a Jan Masalík. R. 1627 Jan Poláček a Kryštof Zlatník, místo Poláčka pak Mikuláš Kavka.

¹¹⁾ Protokol otištěn v Našem Valašsku, roč. III. str. 25—29, a ve Věstniku Matice Opavské, roč. XXXVII. str. 159—164.

¹²⁾ Boh. Indra: Alexandr Holub z Nadějova, Záh. kronika, roč. XVII. str. 104—110 a roč. XVIII. str. 31.

a peněžitou pokutu. Pro něho však nebylo milosti, ač jeho vina nebyla z největších.

Dne 16. října 1627 na den sv. Havla byla krvavá exekuce vykonána. Časně ráno uzavřeny městské brány a obsazeny vojenskou stráží. Ostatní vojsko biskupovo, jež v počtu 100 osob vtáhlo minulého dne do města, stálo stráží na rynku, a mělo bez milosti stříleti po zvědavcích, kteří by se objevili ve dveřích, oknech neb na střeších domů, což bylo přísně zakázáno. Kol 9. hodiny přiveden průvod provinilců z vězení zámeckého na náměstí k pranýři. Komisaři s lipenským rychtářem zasedli ke stolu, přikrytému červeným sukнем. Po přečteném ortelu stal pak lipenský kat u pranýře starého primátora Adama Burkeše, a po něm Lukáše Kremze. Místo, kde pravděpodobně hlavy obou nešťastníků padly, je označeno v dlažbě. Mrtvá těla vložena hned do truhel a pohřbena při pranýři. Jejich kostry se našly asi v místě dnešní chrámové věže, když se v máji r. 1754 kopaly základy nynějšího kostela na náměstí.¹³⁾ Dle nich oba byli vysoké postavy. Burkeš byl asi čtyřicátníkem.

Novému primátoru Janu Poláčkovu a radnímu Pavlu Křenkovu udělena v poslední chvíli před popravou milost.

V exekuci bylo pak pokračováno u šibenice před Horní branou, kde pověšení čtyři sedláci rebelanti, a vůdcové venkovského odboje, starý purkmistr bělotský s fojtem nejdeckým státi. I dva hoši »rebelanti« tu pod mečem svůj život dokonali.

Adam Burkeš zanechal vdovu Dorotu a několik sirotek. Dovídáme se o nich při prodeji domu Burkešova r. 1631, i ze svatebních smluv vdovy Doroty r. 1633, v nichž se mluví o sirotcích po neb. Adamovi, nikdy se však blíže neuvádějí. Známe jen Kateřinu, která v době otcovy popravky je ještě v dětských letech.

O tragické smrti Adamově nezapsáno do městských knih ničeho. Při jeho domě není o tom nejmenší zmínky. Adam sám platí roční peníze ještě r. 1626, další zápisy jsou jen skoupá »vydána«, z nichž nezmoudříme.

Dorota Burkeška brzy zapomněla na smrt svého muže a vdala se po krátké době za Andreáše Baumana. Jejich svatební smlouvy byly dle všeho konány v Novém Jičíně, kde Bauman měl dům. Výminka, kterou vdova pamatuje při dlouhých svých smlouvách na Kateřinu, dcerku po neb. Adamovi Burkešovi, potvrzuje, že rodina Burkešova byla ze zámožnějších. Dorota vymínuje své dcerce k svatebnímu veselí sukni tamínovou, též sukni damaškovou květovanou černou, dva živůtky, jeden axamitový černý a druhý karmazínový květovaný černý, stříbrný pásek v 17 lotů, pět ubrusů, pět ručníků, šest peřin, tři tenká prostěradla, a dvě krávy.

Vdovíným provdáním přišel dům neb. Bureše opět k prodeji. Ouřad na místě nápadníků a sirotek Burkešových prodal ho r. 1631 ve středu po sv. Mikuláši za 1300 R jejím muži Andreáši Bauma-

¹³⁾ Stará podání o popravě zaznamenal J. H. A. Gallaš ve svých rkp. Památkách města Hranic, ep. III. sv. I. str. 73—76. Opis exek. protokolu Zikmundova je tu na str. 45—70. O nálezu kostí Burkešových v témž rukop. díle, ep. III. sv. IV. str. 20. Celé dílo v archivu kláštera Rajhradského.

novi.¹⁴⁾ S druhým manželem měla Dorota dvě děti, Bernarda a Zuzanu. Ani Bauman dlouho nežije a umírá už po několika letech.

Dorota brzy po jeho smrti, v neděli před sv. Bartolomějem roku 1633 vdává se po třetí. Časté sňatky jsou tehdy všedním zjevem. Třetím manželem vdovy Burkešovy se stal Jan Mikyska z Malhotic, též Jan Malhotský zvaný. Svatba paní Doroty s panem Janem byla slavná a bohatá, a sešlo se při ní mnoho vzácného panstva. Nevěště asistovali sice jen městský rychtář Pavel Klevar a písař městský Kašpar Dobřícký, zato ženichovi svědkové, kteří smlouvy podepsali, byli z nejvznešenějších, místní drobní šlechtici a panští úředníci. Z rytířského stavu podepsali smlouvy uroz. pan Jaroslav Opršál z Jeřichovic a na domě v městě Hranicích, pan Jiří Trach z Březího a na mlýně v Jezernici, pan David Tamfald z Tamfaldu a na domě v městě Hranicích, a pan Jindřich Láryš z Načislavic a na dvoře na předměstí hranickém, z panských úředníků Jiřík Hoštický, purkrabí hranického zámku, Václav Banovský, důchodní písař, Jan Prajer, obroční písař, z měšťanů zejména urození pan Daniel Filaxin z Senperku, Jan Těmnický z Temnic a j.¹⁵⁾ Sešli se tu svorně bývalí rebelanti Tamfeld, Trach, Láryš, Plichta Těmnický, Dobřícký se svými protivníky Banovským, Filaxinem, Hoštickým.

Dva malé sirotky po neb. Baumanovi, Bernarda a Zuzanu, jimž nevěsta zabezpečila dům po jejich otci v Novém Jičíně, přijal pan Jan za vlastní. Nevěsta si ve smlouvách vymínila, aby sirotci po Burkešovi i po Baumanovi byli při jejím statku chováni do člověčenství, a znovu se pečlivě stará o výbavu Kateřiny, která už sama je na vdavky. K domu své manželky přistoupil Malhotský ještě téhož roku, sraziv si díl její i díly obou sirotek na jejich vychování. Na domě se připomíná ještě r. 1639. Dorota přežila i třetího svého manžela a žije na domě ještě r. 1644. V popsání města z toho roku najdeme o ní zápis: »Dorota Burgeška měšťanskou živností se živí, obsetého nemá nic, krávu má jednu.«¹⁶⁾

Nemnoho bohatší byl manžel její dcery Kateřiny, hranický měšťan Václav Masopust jinak Provazníkuv, jejichž svatební veselí slavěno v pondělí po druhé neděli po sv. Trojici léta 1636.¹⁷⁾ Nevěsta dostala při svatbě od svého otčima vše, co jí matka Dorota ve svých smlouvách vymínila. Na svém domě ve městě živili se rovněž měšťanskou živností, a r. 1644 mají jen malé hospodářství s jednou krávou. Majetek většiny měšťanů hranických se za válek švédských zmenšil na minimum.

Osud purkmistra Jana Poláčka byl mnohem šťastnější Burkešova. Skupováním pozemků, rolí, pustých a opuštěných gruntů i sňatky Poláček značně zbohatl a v pozdějších letech stal se ještě častokrát purkmistrem. V třicátých letech XVII. stol. patří Poláček vedle Banovského k nejbohatším a nejváženějším měšťanům hranickým.

¹⁴⁾ Třetí knihy městské, fol. E 16a.

¹⁵⁾ Reg. smluv svatebních, fol. M 11.

¹⁶⁾ V uvedeném rkp. Gallašově, ep. III. sv. II. str. 20, 21.

¹⁷⁾ Reg. smluv svatebních, fol. N 8b.

Ing. Raymund Vymětal, Praha:

Záhoří koncem XIX. století

Pokus o drobnomalbu z úseku České matiční reálky v Lipníku nad Bečvou.

I.

V Ohlase od Nežárky, jindřichohradeckém týdeníku, vyšla 3. I. 1936 vzpomínka Jindřicha Šimánka na profesora Bedřicha Rezníka, který tam působil na státním gymnasiu (1900-1911) a před 25. lety i zemřel.

Profesor Bedřich Rezník (1869—1911) byl prvním profesorem přírodopisu na České matiční reálce v Lipníku nad Bečvou (1895—1900), po tři léta mým třídním a zanechal u všech Záhoráků, s nimiž se setkal, stopu nesmazatelnou. Pokouším se po čtyřiceti letech vymalovat osobnost tohoto vědce na střední škole, jehož působení vysoko přesahovalo formát středoškolský a o němž je jisto, nebyťi jeho náhlého skonu v 41 letech, že by byl skvělou ozdobou universitní katedry. Vzpomínám, jak jsem ho poznal, viděl ve třídě, v přírodopisném kabinetě, v laboratoři, na vycházkách a exkursích, v poměru ku studentům mimo reálku a na konec i doma při oddechu a v rodině. Pamět podporuji poznámkami z doby 1895—1900 i skicami a ozařuji tak i kus lipenského a záhorského života, jak se mi, malému studentíku, jevil v reálce i v městečku koncem XIX. století.

Přilnuli jsme k prof. Rezníkovi jako děti, vždyť v primě B, kde bylo tehdy osm vyučovacích předmětů, učil nás prof. Rezník pět předmětů, tedy všem, kromě češtiny, němčiny a tělocviku. Tento adept Ernesta Heckela byl mým učitelem přírodopisu, fyziky, matematiky, zeměpisu, kreslení a krasopisu, zařizoval kabinety, pracoval vědecky, redigoval odborné věstníky, psal a navazoval vědecké spojení s Německem, Ruskem a Polskem.

II.

Začátek století. Království a Praha již dávno žijí vyhraněným národním sebevědomím, samostatným životem kulturním i politickým. Je probuzena mravní idea malého národa, jeho zástupci vědí, co chtějí. Malá česká města jsou v rukách našich, v Praze pracuje a tvoří silná obec českých spisovatelů, umělců, učenců, obchodníků i podnikatelů. Praha dostává mizu z uvědomělého a vlasteneckého venkova. Markrabství se teprve probírá z těžké, smrtelné nemoci, dáveno jsouc současně několika upíry najednou. Zakladatel lipenské reálky, Jan Neff (nar. 6. V. 1832 v Lipníku n./B. v Osecké ulici čp. 349—350, zem. 26. VIII. 1905) žije v Praze a je mecenášem všem pražským umělcům, do jeho rodiny dochází mistr Ant. Dvořák, jemuž dává soukromě vytisknout »Moravské dvojzpěvy« (viz dílo Ing. Ant. Šourka: Ant. Dvořák, vydání Mánesa, str. 11 a 114) i Jaroslav Vrchlický. Druhý zakladatel reálky a vůdce českého lidu na

Záhoří, advokát JUDr. Frant. Brzobohatý (nar. 11. XII. 1838 v Luhačovicích, zem. 29. XII. 1914 v Lipníku nad Bečvou čp. 44) je básníkem, spisovatelem, slavjanofilem a satirikem a přes nemalé starosti o reálku učí nás, studenty, nezištně a soukromě polsky a rusky. (Viz také dílo univ. prof. dra Miloslava Hýska: Literární Morava 1911, str. 134—136).

Vůdcové malého národa vědí: proti moci a násilí násilím prozátím nezmůžeme ničeho, ale školstvím a soběstačností. Národní divadlo, osamostatnění české university v Praze, pražská umělecká akademie, založení národohospodářského ústavu České akademie věd a umění, jubilejní výstava r. 1891, výstava národopisná 1895, podpora a uznání pokrokových institucí v zahraničí Ern. Denisem a Louis Légerem z pařížské Sorbonny, boje za Badeního a o svatováclavskou záložnu, to jsou zapálené ohně v království, které jako majáky oslňují i Moravu. Markrabství je ještě těžce mořeno Němci, Záhoří, nesvobodné a kulturně nedotčené, chodí sice pilně do kostela, ale nečte ani novin, ani knih. Nejzámožnější sedlák, nepropadl-li kořalce, tráví svůj odpočinek za pecí, vždyť v mládí chodil ještě na panskou robotu a v neděli čísti a psátí bylo zakázáno. Učitelé jsou buďto vysloužilí vojáci bez vzdělání, nebo přicházejí z utrakvistických a církevních pedagogií. Lid žije v tuhé práci, proti živlům pojištěn není, splácí kontribuce a vypůjčuje si anebo běře zboží na dluh u žida. V Čechách jsou venkovští židé čeští, na Záhoří ani jeden. Záhorský sedláček je mu zavázán obilím, kořalkou i úvěrem, celou duší.

Česká matiční reálka v Lipníku nad Bečvou, otevřená na podzim 1895, má štěstí: na sklonku XIX. století září na jejím nebi literární a vědecké trojhvězdy: prof. Bedřich Rezník, prof. Václav Voborník a prof. Zdeněk Franta. Ostatní profesori s ředitelem patří do skupiny jiné. Každý z nich působil na nás dle své osobité ráže a všichni blahodárně. Prof. Rezník měl již za sebou redaktorství Plzeňských listů (založených 1864 jako Plzeňské noviny) a vydané dílo: »Úvod do fotografie«. První dva kryje již dávno zelený drn: prof. Václav Voborník * 24. VII. 1864, zemřel v Lipníku dne 23. VI. 1928 a jeho ostatky byly nedlouho před Dušičkami 1935 převezeny do rodného Pohoří u Opocna v Čechách. Prof. Bedřich Rezník zemřel v sobotu 7. I. 1911 ve sborově st. gymnasia v Jindřichově Hradci, v 10 hodin, raněn mrtvicí 41letý a měl tam skvělý pohřeb. Poslední z trojice, prof. Zdeněk Franta, žije jako ministerský rada v Praze.

III.

Jako venkovský hoch chodil jsem na podzim i z jara z lipnické reálky týnským lesem k rodičům do Soběchleb 43 a do přírodopisu jsem nosil drobnosti, křečka, žáby, hada, hraboše, roháče, motýle, podlešky, blatouchy, šišky, semena. Když jsem kdysi vycházel z hodiny houslí ze dvora staré reálky v Alžbětinské ulici čp. 70 vjezdem, měl prof. Rezník otevřeny dveře do své pracovny — byla

v přízemí proti ředitelně, jíž jsem se vždy obloukem vyhýbal — nahlédl jsem dovnitř, pan profesor mne pozval k sobě, vyzkoušel i housličky a od té doby jsem už byl jeho inventářem. (Později, kolem roku 1900 přibral prof. Rezník ještě jednoho famula, kolegu Bědu Bohatého, který potom pro nesnáze ve fyzice odešel mezi školním rokem z naší šesté reálky na reálku německou a pak do Vídně na Orientální akademii.) Ve svých volných chvílích jsem sedával v přírodopisném kabinetě, kde jsem pomahal při vycpávkách žab, hadů i ptáků, v čemž byl prof. Rezník mistrem, nerosty zařazoval do připravených krabic, slepoval je horkým klíhem a když došlo uhlí, syndetikonem. Také jsem vystříhával kroužky z modrého papíru a lepil je na krabice vedle latinských jmenovek, jež sestavoval profesor a jimž jsem ovšem nerozuměl. Pak jsme podlepovali velké nástěnné tabule, rozložené po zemi, a po nichž pan profesor chodil v papučích. Často jsem mu zatím zhruba oškrábl boty od záhorského mazlavého jílu, kterého bylo tehdy v lipenských ulicích trochu více než dnes.

Vnitřností, zbytky žab a vykuchaných ptáků a potvůrek jsem páčil ve sporáku — přírodopisný kabinet byl adaptován z bývalé kuchyně, pro uhlí a dříví jsem chodil na dvůr. Rezník byl pracovitý až do setmění, zatím co jiní už vysedávali při sklenici v hotelu u Zlatého kříže v Osecké ulici (nyní třídě Masarykově čp. 347). Rezník pilně robotil při petrolejové lampě a zdržel-li se děle v kabinetě, poslal mě do bytu s klíčem, abych tam zatopil a zametl, boty vyčistil anebo dal do pořádku bycikl, pracovnu, napojil čížka a nalil petroleje do lampy. Rezníkův mládenecký byt v Lipníku nad Bečvou v Dietrichštejnské ulici, dnešní Havlíčkově, byl v I. poschodí domu čp. 43 bývalé židovské obce, nyní čp. 643, který byl majetkem manželů Sigismunda a Amalie Bergera, přezdívkou zvaného »malý Berger« (naproti byl Sigmund Aron Berger s velkou hlavou). Staří Bergrovi dosud žijí, majitelem domku je jejich syn, MUDr. Bedř. Berger, zubní lékař. Byla to v první řadě laboratoř vědce a teprve potom útulek člověka, jehož zpočátku okolí málo chápalo, studovna a pracovna skoro faustovská: prostorný pokoj, téměř palanda a pavlač, jež se tak dobře hodily za skladiště kufrů, beden, preparátů zvířat, ptáků a plazů. Podél oken stál dlouhý dubový stůl s trnoží, syrový, nelakovaný. Na něm jsme kuchali potvůrky, pěstili řasy, bacily, v akvariu rybky, nálevníky, v misách chaluhy a zelený drn: vše tu žilo, kvetlo, a potom i umíralo. Co nechtělo žít, vrazilí jsme do roztoku solného a co mělo umřít, do lihu, octa nebo osmia — blechy jsem posílal do drasla a maceroval formalinem. Mezi skleněnými misami stály celé baterie zkumavek, plné barevných vod, tinktur a roztodivných roztoků, jež jsem rád vyléval a vedle líhový kahan, velká petrolejová lampa s koulí a stojan na svíčky. Profesor Rezník pracoval večer se štítkem na hlavě.

Na konci stolu, u okna, stál mikroskop, za ním lahvičky a vedle arsenál podivného náčiní, které jsem ve svém životě viděl poprvé: čočky, zrcádka, proděravěná skla a olej od spodního souseda — hodináře Ant. Vyskočila (nyní je tam Vojt. Langer), staré britvy, kumštovně kroucené a broušené, na řezání preparátů, plátno, filtrační

i černé papíry, korky, štětce, pincetty, kádinka se solnou kyselinou a lihem, destilovaná voda, pipety na kapání, jež dodával lékárník Sommerfeldt, lanceta, skalpel, řemen k obtahování břitev, spousty nůžek, drát, pilníky, špachtle, silice, balzám i srncí kožka ku čištění čoček. Sešit, hustě popsaný záznamy a pozorováním z mikroskopu.

V levém rohu, kde nebylo kobereců, pouze na pavlači byl běhounek, ušitý z pytlů, stála bouda, temná komora z lepenky a měla okénko z červeného skla, uvnitř byla lampa s červeným cylindrem. Prof. Řezník rád fotografoval doma i za městem, v lese, nebo večer při magnesiovém světle — často to hrozivě praskalo, já utíkal, ale prof. Řezník stál klidně, jen se mí smál. Vývojky měl tři, na skalici, citron a chinon, pak fiksáže, sesilovače, ricinový olej na lakování negativů, boraxovou lázeň a nakonec i své fotografie často maloval. Nejraději pracoval odpoledne a když bylo pod mrakem, rozhlédl se a z kabinetu jsme běželi domů. Když nebyl doma, díval jsem se tajně a zvědavě do aparátu a kupy desek jsem opatroval jako oko v hlavě. V tomto koutě nad hlavami se v kleci houpal čížek.

V druhém koutě stála postel, pryčna s pohozenou houní a za ní vysoká skříň. A ještě jeden kus Řezníkovy nábytku-nářadí jsem opatroval, utíral a oprašoval: byl to nástroj sice návštěvcovu oku ukrytý diskretním přehozem — truhlářská hoblice — ale na ní celé zámečnické nástrojařstvo: dláta, pilníky, nůžky, kladivo, kleště, sekerka, průboj, vrtačka, tmely, šmirgl, brousek i pilka a hoblík. Na stole zamílovaná mandolína a po boku čelo, božský nástroj plný lásky, na němž hrával své druhé snoubence, když přišla, anebo ji doprovázel (hrála I. housle). Skříň a kufry byly plny knih a časopisů.

Vedle byla skrovná kuchyňka jako dlaň a nad schody pavlač, kde jsem svítil jen svíčkou a cídíval boty, pumpou (vzduchem) plnil kolo, často i kola dvě (snoubenka pana profesora jezdila také na kole) a když došel petrolej a v blízkém krámě u Šimků už měli zavěno (Jan Schimke, nyní Josef Goňa, Havlíčkova ul. čp. 95), bylo u perníkáře-cukráře Najncnera v Alžbětinské ulici čp. 69, vedle staré reálky, ještě otevřeno, běžel jsem tam pro svíčku za 3 krejčary, ale musil jsem říci, že chci svíčku »milykercnovou«, jinak bych jí byl nedostal. Tam jsem také kupoval (měli trafiku) »jednu viržinku pro pana profesora a jednu krabíčku sirek«, ale často při práci viržinko panu profesorovi zhaslo, pak si nacpal dýmku. Tak poznal jsem hned s počátkem všechny dvorní dodavatele Řezníkovy.

V bytě jsem oprášil stoly, ofoukal pincety, vymyl zkumavky, zametl palandu, napojil čížka, nanosil náruče dříví, kterého bylo nadbytek a pak jsem čekal, třebaš potmě, černou hodinkou. Často jsem zde psal i své domácí úlohy. V zimě jsem poznal a čistil ještě jeden nezvyklý vehíkl Řezníkův: lyže. Víím, že v té době v městě nikdo jiný ještě lyže neměl. Jak jsem se schodů uslyšel typické broukání nebo zpěv, věděl jsem, že pan profesor přichází svým rázným a mužným krokem. Sotva odložil svůj hnědavý, později narezavělý pláštík (říkal jsem mu liščí ocásek) na kufr nebo přes zábradlí na pavlači, běžel k mikroskopu, zatočil zrcátkem, fixoval, do tubusu nahlížel oběma

očima, pak zmlkl, kreslil a zapisoval a když se mu dlouho nedařilo v mikroskopu, tak jak chtěl (nejhůř bylo, když se do kapičky s preparátem dostal vzduch), rozebral prostě čočky nebo objektiv, čistil, puléroval a po jemné proceduře trpělivě vkládal nový preparát, a když to bylo zas vše pohromadě, zašel do kuchyňky a namazal dva velké krajíce chleba máslem a sýrem. Znovu se rozkročil nad mikroskopem, zaostřil a když se pod čočkou počal rýsovat nový obrazec a práce se dařila, začal si prof. Řezník pohvizdovat, napřed neslyšně a nakonec zpíval, až palanda hlaholila. Slunná povaha a jasná bytost, trpělivá, trenovaná v nekonečné práci až ku sebezapření. Hotové preparáty lepil na sklíčka, opatřil značkou, číslem a své iniciálky řezal diamantem.

Jednou jsem mu holinky vyleštil zvláště pěkně, to pan profesor si večer vyjel na kole za Lípničk, bylo to v masopustě. Jindy zase vařil, sléval, chladil a připravoval roztoky a není divu, že mi připadal jako Faust, čaroděj, bytost z jiného světa. Po jeho stati ve výroční zprávě lipenské reálky o mikrobech ukazovali jsme si naň studentí jako na spisovatele a ještě více ho obdivovali, když za návštěvy Rusa, skutečného čaroděje (KOLOKOL), o ním povím později, potřel prof. Řezník tohoto zručného kouzelníka před celou reálkou na hlavu. Tehdy jsme si potichu říkali: to je učený pan profesor — a on doma, brnkaje někdy na unylou mandolínu anebo chopiv se zamilovaného čela, aby zahřál prsty, myslil na masopust, jak bude dlouhý. Velmi rád hrával v pátek, to byl, jak říkával, jeho rodný a šťastný den.

Bylo zde ještě jedno pojítko mezi mnou a profesorem Řezníkem — v prvé reálce jsem konal i mlčelivé služby postilionu d'amour. Bydlel jsem tehdy za městem (za větrem) u obou židovských hřbitovů u manželů Ferdinanda a Alžběty Černých v Zahradní ulici čp. 392 (patří nyní rodině Hilšerové). Nízký domeček s prostornou síní, velkou pecí a zazděným velkým kotlem od cikána na vaření prádla a trnek (povídel) a rozlehlá zahrada. Vstup byl malými vrátky v plotě, zamčenými, protože vedle bylo již pole a za dvěma, třemi parcelami nový židovský hřbitov. Oba Černí jsou již pod drnem, starý pán, menší postavou, ale sukovitý a pohyblivý (1845—7./7. 1904), měl také obchod moukou v loubičku na náměstí čp. 47, prodával tam i housky a rohlíky a vstával po celý boží rok tak časně, že jsem ho vlastně ani doma nezastihl. Měl dva vojenské metály, které mi rád ukazoval, s nimi se dal také fotografovat. Na náměstí čp. 47, pod barokovým štítem jste se naň jinak nedoptali, než přezviskem: »pan Šajch«. Paní byla postavy vysoké, zteplilá (1843—24./6. 1906), měla mne ráda a s mou maměnkou, když za mnou přišla, ráda si pohovořila, bylyť obě ženy stejného věku. Černí měli dva syny: starší Josef sloužil někde na faře — a dnes je vrátným u ministerstva pošt. Mladší Jan byl v bohosloví, doma se neukázal a je pochován jako jesuita 27./9. 1929 v Praze na Vyšehradě — a dvě dcerky: s mladší Alžbětou (narozenu 12./5. 1879, nyní Bradíčovou) jsem skotačil a s trakařem jezdil na trávu k Bečvě (byla 16letá) a se starší Marií, nar. 1874, chodil profesor Řezník. Oba snoubenci byli urostlí, vysokých postav a zteplí, Mařenka byla zjev férický, vážná a hrdá, a když ji můj třídní profesor po

hrubé mši v neděli doprovázel od kostela náměstím a Novosady domů, celé náměstí, nejen Lipník, ale takřka celé Záhoří, se za nimi zálibně otáčelo. Šli důstojně, co noha nohu mine, Mařenka pod růžovým slunečníkem a Řezník po jejím boku. To už jsem běžel s mohutným klíčem od vrátek napřed, vyletěl jsem Špicrovým vonícím průchodem a hradbami, mávaje pažema ve vzduchu a porážíje každého, kdo mi byl v cestě.

Snoubenci přišli však k Šajchovům zpravidla hodně pozdě, vyhlížel jsem je od vrátek a oni se mi na rohu u Výkrutů zjevili, když už na obou kostelích bylo odzvoněno poledne. Měli si co povídat, pan profesor byl roztomilým a galantním společníkem, cesta z kostela k nám jim vždy trvala přes hodinu. Byla to Řezníková první láska v Lipníku. Ale slečna Mařenka Černých naň nečekala, vdala se hned po prázdninách a má 13 dětí. Její mladší sestra Bětka žije v Praze.

Řezník se často Mařenky tázával, odkud nosím tolik brouků, myši, ještěrek a hadů a ona mu prozradila, že je sbírám po okolních zahradách, po poli a na Bečvě a myši že nosím na holém těle, za košili. Lítal jsem, sbíral a botanisoval všude, ovšem i nedovoleně, vždyť jsem ani nevěděl, komu všechny ty zahrady, švestky a ořechy v našem sousedství patří, ani mě to nezajímalo. Byli jsme za humny a s kamarádem ze sousedství skotačil jsem bos (hoch chodil do německé měšťanky, ale německy neuměl ani slova), spolu jsme šplhali po zdech židovského hřbitova, často asistovali i rituelním pohřbům a když nás šames (asi kostelník) vykázal, dívali jsme se se zdi, držíce se tisů. O původu korálků, které jsem lovil na židovském hřbitově a jež jsem přinášel prof. Řezníkovi do kabinetu a kolegům do třídy, se Řezník nikdy nedověděl.

Při jednom takovém botanisování v cizí zahradě byl jsem přistižen majitelem, jmenoval se Jan Výkruta z domku čp. 383 na rohu ulice Zahradní a starého židovského hřbitova. O tomto dědovi bylo známo, že je raněn mrtvicí a že trpí těžkým kloubovým revmatismem, celé dni teskně a sám vysedával u okna s nepatrným výhledem do poli a na hřbitovy a nám klukům, hrozil vždy jen z okna těžkou, tlustou sukovicí. Měli jsme dojem, že se nemůže hnout, což nás jen ponoukalo ku většímu výboji a skotačení v jeho zahradě. Pod Výkrutovým oknem zrála pnoucí réva na zdi a opodál nám kynuly ořechy. Jednou přece však zasvištěla nám nad hlavami Výkrutova hůl jako bumerang, rozutekli jsme se a já měl to neštěstí, že jsem při přelézání vyvrátil celou partii plotu mezi dvěma koly, které byly asi shnilé a ničeho nevydržely. Plot byl těžký, než abych ho byl mohl postavit sám, bez kamaráda, který se ztratil jiným směrem. U mé bytné, se kterou nežil Výkruta dobře — měla dcerky, které také skotačily — si nestěžoval, ale následujícího dne jsem ho předběhl hned zrána po půl osmé, ustrojeného v černém, jak se o holi a berli pracně šine do reálky. Věděl jsem, kolik uhodilo.

Výkruta se vypravil k řediteli se žalobou a největší strach jsem měl vlastně z toho, že mu řekne, jak po polích, zahradách a hřbitovech lítám bos — ředitel nám vždy ve škole říkal, že je to shocking

— (ale zdravé!) a že již i šames mne honil ze hřbitova. Mohl jsem z toho mít i zločin urážky náboženství. V úzkostech zastavil jsem se v krámě u domácího na náměstí, kde jsem dostával na přesnídávku 2 čerstvé večky (housky) a prosil jsem ho, aby se za mne přimluvil u profesora Řezníka, a že je nebezpečí z prodlení, protože Výkruta už je na cestě. Napadlo mi, že by ředitel na přimluvu domácího, prostého občana, ničeho nedal. Pan Šajch zamkl krám a šel se mnou k profesorovi Řezníkovi do kabinetu. To dopoledne bylo dlouhé, seděl jsem v lavici jaksi nesvůj, ani mi vecka nechutnala. V respiriu, když jsme se točili po schodech, čekal mne již školník před třídou — byl vysoký a suchý jako Don Quichot — a šoupl mne do ředitelny.

Výkruta seděl u okna zamračen jako bůh msty, jeho silhueta se mi nelíbila, hůl měl na stole a berlu v ruce. Dále jsem se v ředitelně nedostal než ke kamnům u dveří. Ředitel mě bez okolků chopil za ruku, otočil a vysázel mi před Výkrutíkem tři rány na lepší část mého těla. Pak si šel umýt ruce do umývadla.

Situaci zachránil jedině profesor Řezník přimluvou u ředitele, který věc vyřídil krátkou cestou, po piaristsku a snad tím, že dědu Výkrutu vykreslil jako pomatence a okolí že ho nepovažuje za normálního — o tom se ředitel osobně přesvědčil, když prý mu Výkruta v ředitelně šermoval holi okolo hlavy. Jak to dopadlo s plotem jsem už nesledoval, ale tatínek mne musil potom od Černých »z periferie« vzít — a příštím rokem jsem bydlel již »v centru«, v městě u parku, v nynější Palackého ulici čp. 614. Ztratil jsem sice věrného kamaráda, zato do reálky a do bytu pana profesora Řezníka bylo blíž.

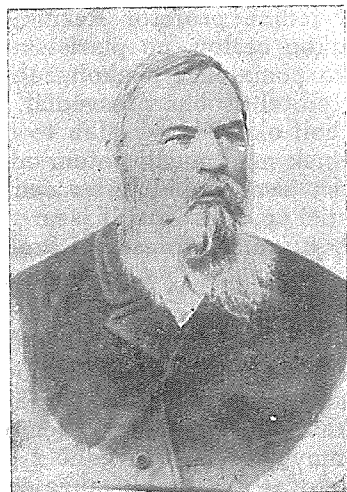
Kdysi mě profesor Řezník navštívil v mém novém bytě u parku před německou dívčí měšťankou v čp. 614 (byl to také zpolovice židovský domek, mezi okny studentské světničky skvěla se primitivní plechová tabulka, popsaná lipenskou češtinou: »Anna Žejdlíková, opchot v plechovim nadoby a jine hrački«), zasedl v dílně za stroj vedle tovaryše a pokračoval v rozdělané klempířské práci k nemalému úžasu všech přítomných, vyřízl dovedně z plechu formičku, ohnul na stroji, ořezal a zaletoval i přistříhl, takže se brzy nato po Lipníku rozneslo — náš tovaryš Franta Novotných ze Svratoucha byl také jednatelem u studených tovaryšů, ale jinak liška podbíjená — že pan profesor Řezník umí všechna řemesla. A nebyla tato pověst daleko od pravdy. Řezník byl velký a smělý praktik, v bytě jsme sami natírali a lakovali dveře, okna i podlahu, nebál se žádné manuální práce. Turista, dovedný hudebník, malíř, fotograf, strojník i chemik. Kreslil a psal stejně zručně rukou levou jako pravicí a málokomu bylo v Lipníku známo, že ovládá němčinu a angličtinu. Anglicky jsem ho slyšával hovořit s panem Schlattaurem. Lambert Schlattauer byl dobrodruh, který přijel z Ameriky, byl bratrem paní Witkové z Nár. domu čp. 44 v domě advokáta JUDr. J. A. Brzobohatého.

V mikroskopicko-chemicko-fotografickém salonu Řezníkově se kdysi na podzim ukázaly myši a byly velmi krotké. Aby nám nesežraly vědu, poprosil jsem maměnku, aby sem donesla kočku. V neděli nato maměnka přinesla v košíku na zádech ze Soběchleb bujného ko-

coura, oči mu svítily a vous se ježil. Vyskočil z koše, rozhlédl se pátravě po palandě, ale za tři, čtyři dni zmizel. Záhada, kam utekl, byla rozluštěna teprve příští pondělí, když mi maměnka přišli hlásit, že macek je doma. Věc neuvěřitelná, jak starý kocour našel cestu domů poli a lesem na vzdálenost aspoň osmi kilometrů: lípenský vzduch se mu nelíbil, stýskalo se mu po patriarchálním životě soběchlebském, kde brzy ráno i večer čekával ve chlévě na teplé mléko — scházela mu zahrada, stodola i sýpky — a bůhví, co ještě. (Pokračování.)

Mikuláš Klapal, předseda Zemského chmelařského spolku, Tršice:

Hynek Floryk, zakladatel moravského chmelařství.

Hynek Floryk.

Hynek Floryk narodil se v Tršicích roku 1834, kdež vychodil národní školu. Potom byl dvě léta na t. zv. hlavní škole na Staré Vodě, načež chodil do čtvrté třídy v Olomouci. Po absolvování této vrátil se domů do Tršic, kde věnoval se zemědělství na hospodářství svého otce.

Mladý Hynek nebyl však pouze pilným pracovníkem v hospodářství, nýbrž byl též pilným čtenářem. Se zvláštní oblibou četl spisy hospodářské, zvláště Kodymem vydávané »Hospodářské noviny«, do kterých jako mladík přispíval různými pojednáními o štěpařství, včelařství, chovu drůbeže a pod. O čem psal, to také v praxi prováděl. Tak na př. založil na dříve neplodném pozemku krásnou štěpařskou školku, ve které vypěstoval mnoho krásných stromků.

Ještě v poměrně mladém věku ztratil otce, po kterém převzal hospodářství, na kterém konal celou řadu pokusů s pěstováním různých průmyslových rostlin.

Pilným čtením hospodářských časopisů a knih přišel na myšlenku, že by se mohl v Tršicích a okolí pěstovati chmel. Snad z toho důvodu hlavně seznámil se s vynikajícím národohospodářem prof. Lamblem t. č. ředitelem hospodářského učiliště v Libverdě, kterému se svěřil se svým úmyslem. Prof. Lambl schválil jeho myšlenku i názor, že půda i klimatické poměry v Tršicích hodí se pro pěstování chmele a slíbil, že mu zaopatří chmelové sazenice.

Rodný dům H. Floryka, kde i zemřel.

Prof. Lambl svůj slib dodržel a na jaře roku 1861 Florykovi sazenice poslal, který je zasázel do řádně připravené půdy ve své zahradě, na výměře asi 1¼ měřice.

V roce 1862 měl na prváku první nepatrnou sklizeň, kterou zakoupil místní sládek pan K. Kubelka, který se o chmelu tom vyjádřil velmi pochvalně a doporučoval jeho pěstování v Tršicích. S počátku pohlíželi občané tršičtí na počínání Florykovo s nedůvěrou, jako na každou novou věc, ale když viděli dobré výsledky jeho snažení, i oni zakládali chmelnice. Z Tršic pak rozšířilo se počínaje rokem 1863 pěstování chmele i do okolních obcí. Příčiněním Florykovým založen byl v Tršicích v roce 1863 »Chmelařský spolek pro Tršice a okolí«, který velmi mnoho dobrého nejen pro pěstitele chmele, ale pro široké

okolí vůbec, byl vykonal. Později pozměněn spolek na »Zemský chmelařský spolek pro Moravu v Tršicích«.

Nejen však ve chmelařství byl Floryk Hynek vynikající osobností, nýbrž bylo tomu tak i v životě občanském. Od roku 1861 byl členem obecního výboru, mnoho let starostou městečka Tršic, r. 1871 byl zvolen za předsedu silničního výboru okresu lipnického, dále byl předsedou komise pro chov dobytka, předsedou Občanské záložny v Tršicích, místopředsedou akciového cukrovaru rolnického v Malých Prosenicích a členem mnoha vlasteneckých jednot a spolků.

Hynek Floryk byl horlivým vlastencem, milým společníkem každému, upřímným rádcem a při všem velmi skromným člověkem. Bylo mu na př. nabízeno poslanectví do zemského sněmu, což však skromně odmítl s přáním, aby místo to bylo ponecháno povolanejšímu.

Konec života Hynka Floryka byl nešťastný. Zemřel roku 1921 a pochován jest v Tršicích.

Dr. Jos. Skutíl, Brno:

J. H. A. Gallašova zpráva o „hromových kamenech.“

J. H. A. Gallaš (1756—1840) zanechal ve svém rukopise »Myt-hycké powídky o Bohoh a Bohyňach morawských Slowanů« (Zemský archiv sgn. F. M. 838) velice zajímavou zprávu o t. zv. »hromových kamenech«, takto byly u nás dříve nazývány nebo ještě jsou nazývány neolitické kamenné pravěké nástroje, kterým lid připisoval nadpřirozený původ a zázračnou léčivou moc. Dnes víra v hromové kameny*) neobyčejně upadá — mnohde je již vůbec neznají — a také v našem kraji jsou hromové kameny málo známy. Tím cennější jest zápis Gallašův, informující nás o víře ve hromové kameny na východní Moravě počátkem minulého století. Zápis Gallašův zní.

»Ten tak nazvaný hromový kámen byl kdysi nejen u sprostých, nýbrž i u učených pověrkářů ve veliké vážnosti, což z toho patrně jest, že se jeho jméno i ve starých latinských vokabulářích a lexikách pod názvem »keraunia« nachází. Ty, kteréž jsem já viděl, byly červené, ručnímu brousku podobné, mající v prostřed okrouhlou díru, žádný ale z nich nebyl ani dle materie, ani dle způsobu jeden druhému docela podobný. Jeden z nich byl již tak dalece otřítý a zužitkovaný, že skoro jako srp, anebo měsíc vyhlížel; a s tím dali prej se jak na lídech, tak i na hovadech skoro zázračné hojení, v zvláště zatvrzelých prsích, kravských a kozích vemenách; v mé přítomnosti zhoila nic účinkovati nechtěl; pravdo zdejně proto, že u mne nižádné víry nenalezl.

*) V literatuře jest o nich roztroušeno hojně zpráv, přehledněji jsem psal o hromových kamenech v Českém Lidu, roč. XXXII. (1932), str. 35—45, kterýžto článek by potřeboval mnohde doplnění; na Gallašovu zprávu upozornil již také St. Souček v ČMMZ X. (1910), str. 81—82. Jiné Gallašovy zmínky o hromových kamenech registruje Souček l. c. IX. (1909) 272, 285, X. (1910) 81.

O původu těch takových kamenů slýchávám dvojí povídku. Někteří praví: Že když hromová střela v letění na zem jakýkoliv kámen trefila, jej svou ohnivou mocí prorazí a v ten obyčejný způsob, malého černého brouska promění; jiní zase vypravují: že hromový kámen nic jiného není než ta sama střela, kterouž rozhněvaný Bůh, buďto po zlém duchu, jenž v povětří vichří a kroupy pro čarodějnice tluče — aneb také po zlých lídech — v prchlivosti svojí bije a pere, v kameň změněná jest, a protož prej také, poněvadž přímo z ruky boží na zem přichází tak znamenité byly k hojení jak lidských, tak i hovadských neduhů nabývá. Pročež každý pověrečný hospodář a hospodyně pečují o to, aby sobě takového zázračného kamene zjednatí mohli. Cemuž zchytralí a zisku dychtiví šibalové dobrou známost maje z černých kamenů zhotovili a sirným dejmem napouštěti znají, a ty své mystrné nadělané brousky pověrkářům za drahý peníz prodati hledí.

A kdož takový domnělý hromový kámen buďto koupil, neb zdědil, ten se za velmi šťastného býti pokládá a jej nejináč, nežli nějakou svátost, neb klenot v pokladě svojem zavřený chová.

Následující pověra panuje nejen ve vsích, nýbrž i v městách mezi sprostými lidmi, že když z jara v máji měsíci ponejprv hřmí, ochotně nějaký malý kameň hledají a zdvichše jej, čelo ním potírají, což prej proti bolení hlavy výborně sloužití má.

Kdož patrně nevidí, že všechny tyto pověry pohanského jsou původu a z víry na (2 slova nečitelná). Mnohej pobonkář a pobonkářka byli skrz vlastní škodu v bludu takových pověr přesvědčení, nicméně přece stojí jim pevní v své víře na ně, pravě, že jim jen na pravém kameni chybito.«

Spor o desátky v Buku u Přerova.

Bývalo všelijak na světě, byly dobré časy, ale na ty se lehce zapomnělo, a bývaly zlé časy, velmi zlé, a na ty se tak lehce nezapomnělo, ty se udržely i v ústním podání.

Za mladých let slýchal jsem od staříčka J. Harny z Vinar, rodáka z Lýsek (zemřel před 30 roky), jak bývalo za starých časů. Bylo prý tak zle na světě, že byl v Buku grunt za pecen chleba a hrnec kyšky. Nikdy jsem tomu nechtěl věřit, také jsem nechápal, proč právě v Buku by mělo býti tak zle. A přece měl staříček Harna pravdu. Našel jsem náhodou písemný doklad, že grunt v Buku žádný ani zadarmo nechtěl a že byl sedlák vězením donucen, aby se ujal pololánu. Stalo se po válce 30leté kolem roku 1687.

V zemském archivu v Brně je pod značkou K VIII/7 jezuit. arch. olom. několik listin o sporu faráře v Předmostí před konsistoří olomouckou o desátky v Buku v letech 1686/88. V tu dobu náležel Buk k vinarskému statku, který koupili r. 1668 jezuiti koleje olomoucké. Přifařen byl do Předmostí až do r. 1784, kdy byl za císaře Josefa II. vystavěn kostel v Prosenicích pro oboje Prosenice a Buk. Sedláci se měli zle, v Buku byly 4 grunty pusté ještě od švédských vpádů a 3 nově pusté. Jezuité byli výborní hospodáři, nedali nic zadarmo a proto

nechtěli dávatí desátků z pustých gruntů v Buku faráři předmostskému, když prý při pustých gruntech neměl práce. Předmostský farář byl však jiného mínění. Jmenoval se Pavel Zikmund Svárovský, jméno Svárovský bylo prý pro něho velmi případné, jak tvrdil prokurátor (ředitel statků) olomouckých jezuitů. Farář tvrdil, že prokurátor nutí sedláky, aby pustili grundy a usadili se na menších živnostech jako zahradníci, že pole od pustých gruntů užívají sedláci a vrchnost a že mu tedy desátek náleží. Bránil se obratně a statečně. Všechny listiny v tomto sporu jsou latinské, jediný český spis je listina obce Buku, která měla dosvědčiti, že prokurátor nikoho z gruntu nesehnal. Toto osvědčení obce Buku, které uvedeme, dosvědčuje však mimochodem, jak bylo tehda strašně zle; ještě 40 let po válce 30leté!

Prohlášení obce Buku zní:

My purkmistr, konšelé a celá obec dědiny Buku známo činíme tímto listem neb vysvědčením vůbec přede všemi a obzvláště tu, kdež by toho potřeba ukazovala, že Jakub Pospíšil zběhnuce z svého gruntu po některém času zase se k svému navrátil a nemohouce pro všeliké nedostatky půl lánu jako prve hospodářstvím obsáhnouti, snažně milostivě vrchnosti žádal, aby dotud podsedníkem neb zahradníkem zůstal, dokud by půl lánu sám užívati a obsáhnouti nemohl. Zanechal sobě polí pod 10 měřic, sousedi užívají mezi sebou 8 měřic, vrchnost pod 12 měřic.

Za druhé Michal Zapletal, když pro dlouho trvající nemoc hospodařiti nemohl, celého půl lánu Janovi Zapletalovi dobrovolně postoupil, kterýžto Jan Zapletal z gruntu utekl a poněvač Michal Zapletal zatím dobrého zdraví užíval, arestem přidržán a napomenut byl, aby celého půllánu se ujal a sedlákem zůstal, nicméně nemoha na celém hospodařiti, ponížene prosil, aby podsedníkem byl, dokudž by se celého gruntu ujeti nemohl. Užívá polí pod 10 měřic, sedláci mezi sebou 6 měřic, vrchnost 14 měřic.

Za třetí, Pavel Zahradníček z Kokor, na poníženu žádost zatím za podsedníka přijat, až by půllánu po zběhlém Matějovi Navrátilovi obsáhnouti mohl, sám osívá pod 10 měřic, ostatní pole pustá zůstávají.

Za čtvrté dobrovolně vysvědčujeme, že velebný pan páter prokurátor žádného z výše položených zahradníkův nepřinutil, aby zahradnictví přijali, nýbrž raději chtěl a je napomínati dal, aby celé sedlské grundy ujali, žádnému kus pole nevzal, ale pusté orati nařídil. Dvojitíhodný p. farář žádného souseda neb sedláka nežádal (kromě těch třech zahradníkův, kteří ročně po slepici dávají), aby jaký desátek dáti měli z těch polí od pustých gruntů, které pole mezi sebou rozdělené mají. Že tomu tak a nejináče jest, to my níže položení i celá obec dostatečně a dobrovolně vysvědčujeme hotoví jsouce při kterémkolí právě k vysvědčení samé a pouhé pravdy se dostaviti. Pro lepší toho podstatu a bezpečnost dali jsme pečeť naší obce přitisknouti vědomě. Datum v Buku 2. dne měsíce února léta Páně 1687.

Jak spor o desátky dopadl, není ve spisech, patrně se časem poměry tak zlepšily, že našli se hospodáři i pro pusté grundy v Buku.

F. N.

Pověsti o hradě Helštýně.

Nad vesnicí Týnem rozkládají se rozsáhlé zříceniny starobylého hradu *Helštýna* (Helfenštejna), který počátkem XIV. století násilím založil Bedřich neb Friduš z Linavy na panství pánů z Drahotúše. Legendární zprávy připisují založení hradu markomanskému vůdci Suromírovi nebo jakémusi sokolníkovi olomouckého knížete, jménem Beneš (Beno).

Jako každý hrad, tak i Helštýn je opředen četnými pověstmi. Značný počet pověstí označil starý týnský písmák do rukopisné knihy, jež putovala »půjčkou« po domech v Týně, až se ztratila. České pověsti o Helštýně uveřejnil prvně *Isidor Kohlig* v knize »*Hrad Helštýn na Moravě*«, jejíž 1. vydání vytištěno bylo r. 1897 v Praze. Německy psané pověsti uveřejnil dříve ve Vídni *Hormayer* v knize »*Vaterländisches Taschenbuch*«, roč. IX. z roku 1828. Tam v části »Pověsti, legendy, črty a pohádky« na str. 318—332 otisknuty pověsti, jež postupně i s úvodem v překladu uveřejníme. Red.

1. Helštýn.

V krásné a úrodné krajině Moravy, málo hodin od starobylého Přerova, rozkládají se na vrcholu příkrého, lesem porostlého kopce, zříceniny hradu Helštýna. Každý, kdo zavadí pohledem o mohutný pomník dávných časů, zabloudí myšlenkami do minulosti a v duchu ožívuje dnes opuštěné místnosti hradu.

Nepohodlný chodník táhne se lesní houštinou vzhůru na vrchol kopce k pevnosti. Okolí hradu jest z částí obseto lnem. Stříbrovlasý stařec, který svým zevnějškem připomíná minulost, se tu usadil a ochotně vykládá zvědavým cizincům osudy hradu i staré pověsti při sklenici pěnící chmeloviny.

Obyvatelé okolních dědin navštěvují za letního nedělního odpoledne hrad a hrají tu v kuželky. Tak potkává se v životě mohutnost s malostí. Mohutné zdi, vysoká cimbuří a bašty vzdorovaly času. Ale stropy se propadly a prázdnými okenními otvory nakukují mráčky dovnitř. Stavba je dosud pevná, hradby silné, valy jsou široké, takže 3 jezdcí se svými oři pohodlně mohou tu vedle sebe jeti. Závrť nás jímá při pohledu do hloubky. Dostaneme-li se zapadlým kamenným schodištěm do hradních síní, odmění naši námahu krásný pohled do dálky na bílé domky Hranic, pěkně se odrážející na tmavě zeleném pozadí. V dáli rýsuje se Nový Jičín a kam oko dohlédne, smějí se nivy se zlatými klasy obilí nebo bujně zelené louky, kterými táhne se jako stříbrný pás řeka Bečva.

Mnoho hodin poseděl jsem na nejvyšší baště a pozoroval táhnoucí mraky a čilý život přírody kolem, těše se z přítomnosti. Ale mechem porostlé kameny mohutné rozvaliny maně vyvolávaly obrazy zašlých dob. Dávno zpráchnivěly ruce, jež mohutné hradby a cimbuří budovaly. Vše upadlo v zapomenutí, jen málo stop zůstalo v pověstech, jež ústním podáním žily v lidu a poeticky oživovaly minulost. Bujná fantazie opráďá mech šedého pomníku a ožívuje dávnou minulost.

Osudy hradu jsou známy, budíž dovoleno uvéstí několik pověstí, jak se v okolí vypravují.

2. Uhlíř.

Za dávných časů seděl na zlatém vévodském stolci v Olomouci kníže, který válečnou slávu a třesk zbraní miloval více, než dobrodíní míru. Byl hrozný v hněvu, což zvláště těžce pociťovala jeho družina. Malé přestupky trestal krutě a byl šťasten, když v zuřivém hněvu mohl mečem probodnouti provinilce.

Stalo se kdysi, že *sokolník Beneš*, statečný bojovník a známý myslivec, předstoupil se smutnou tváří před knížetem a oznámil mu, že zahynul krásný sokol, kterého kníže před nedávnem za velké peníze koupil. Kníže vzplanul hněvem v domněnce, že nedbalost sokolníkova zavínila smrt milovaného ptáka. S planoucím zrakem poručil Beneše spoutati. Beneš, u vědomí své nevinnosti, tasil meč. Jeho chování rozzuřilo knížete tak, že zavolał sluhy, aby sokolníka jali a jako velezrádce usmrtili. Ale Beneš si mohutným kordem proklestil cestu a uprchl. Nadarmo zuřil kníže a poslal zástup zbrojnošů s rozkazem, aby mu uprchlíka živého nebo mrtvého odevzdali.

Sokolník zachránil se v hlubokých lesích, které se rozkládaly na kopcích, jimž dnes vévodí zříceniny Helštýna a táhly se daleko do kraje. Tu vystavěl si z mohutných kmenů chýši a živil se lovem. Zcela ukryt, zaměstnával se též uhlířstvím a zřídka kdy navštěvoval vesnice, aby si tam opatřil životní potřeby.

Tak uplynulo jednotvárně několik let. Jednou, když vyšel si opět, vyzbrojen mečem, lukem a kyjem, na lov, uslyšel hlučné troubení rohů a lesem zněl hluk lovců a honců. Moudrost mu velela, uchýliti se do chýše. Ale nepřekonatelná touha po honu a jeho sluchu kdysi tak milé zvuky brzdily jeho kroky. Ukryt za kmenem mohutného dubu, spatřil pojednou nádherně oděného jezdce, který bez dechu se zlomenou zbraní v ruce pádil na mohutném loveckém oři. Těsně za ním řtíl se rozzuřený zubr s rohy k útoku skloněnými. Zdálo se, že jezdec je ztracen. Beneš uchopil rychle svůj mohutný kyj a uhodil s podivuhodnou jistotou do týla netvora. Smrtelně raněn řtíl se zubr vpřed, pojednou se zachvělo jeho mocné tělo a silný proud krve vytékal z rány. Jezdec obrátil oře a s díky sevřel učouzenou pravici uhlířovu. Na první pohled poznal Beneš knížete a také kníže, když pohlédl lépe do černé tváře uhlířovy, poznal svého sokolníka. Třesa se na celém těle, očekával uhlíř hrozný výbuch hněvu svého bývalého pána, ale kníže přívětivě pravil: »Bůh uchovej, abych ukřivdil svému zachránci. Následuj mne na mé sídlo, chci se ti odměniti. Žádej ode mne, co ti libo!« Uctivě poklonil se Beneš, poděkoval a skromně žádal za odměnu pouze kůži zabitého zvířete a tolik půdy, co by tou kůží mohl obtáhnouti. Kníže se zamračil, že sokolník jeho nabídku tak přehlíží. Ale Beneš rozřezal kůži na tenké řemínky, svázal je a obtáhnul jimi patu pahorku, kde zachránil knížeti život.

Když byl Beneš hotov, kázal mu kníže pokleknouti, pasoval jej na rytíře a daroval mu kraj kolem toho kopce. — Sokolník Beneš následoval knížete s jeho družinou a proslavil se v mnoha bojích. Později najal si družinu a dal si na vrcholu pahorku postavití pevný hrad, který na památku své pomoci knížeti nazval Helfštýnem (Helfenstein). Tak se stal zakladatelem mocného rodu.

3. Čertova studně.

Na Helštýně sídlil jednou loupeživý rytíř, který byl postrachem celého kraje. Přepadával se svou bandou na blízké silnici poutníky, cestující a kupce, věznil je ve svém skalním hnízde a vymáhal za ně výkupné. Často se svými pacholky přepadával i okolní vesnice, vraždil muže, ženy a děti, loupil dobytek, plnil pole a zahrady a zapaloval chaloupky.

Tyto nelidské výpady, nárek a žaloby přiměly okolní šlechtice, že oblehli Helštýn. Za své skutky měl hradní pán skončiti na šibenici rukou katovou. Loupeživý rytíř věděl, co ho čeká, proto se zoufalou odvahou se bránil. Všeckrá námaha dobytí hradu útokem byla marná. Tu napadlo komusi podkopati pramen na úpatí kopce, který dodával obleženým v hradě pitnou vodu. V několika dnech vyschla studna na hradě. Postavení obležených bylo zoufalé. Všechny koně uhyntuly žízni a pacholci pili jich krev. Již jen jediný den mohli se udržeti a pak buď se vzdáti nebo zahynouti žízni.

Tu odhodlal se rytíř k hroznému činu. O půlnoci zavolał zlého ducha a zapsal se mu vlastní krví pod podmínkou, že do rána, než kohout ponejprv zakokrhá, vykope na hradě studni s hojností pitné vody. Těsně u východní hradní zdi vykopal ďábel hlubokou studni až na úpatí kopce a vyzdil ji mohutnými balvany. Pln radosti pospíchal rytíř se svých komnat dolů, nahnul se přes okraj studny a pohlédl do hloubky. Ovanul ho přišerný chlad. Za ním objevil se ďábel, uchopil obrovskou rukou propadlou obět a srazil ji do hlubin. Vždy je ďáblem oklamán, kdo s ním jedná neb hraje. Roztříštěné tělo hradního pána leželo na dně studny a tři dny barvilo vodu krví. Hradní rota pak vydala hrad a došla zasloužené odplaty.

Studna na Helštýně je dodnes. Hodil-li někdo kámen do studny, zbarvila se voda krví v upomínku na hrozného hradního pána a jeho potrestání.

Drobné zprávy.

Povětrnostní zpráva z Lipníka nad Bečvou za rok 1935. Nejnižší teplota vzduchu byla dne 8. a 9. ledna -12° C. Nejvyšší teplota vzduchu $+35^{\circ}$ C byla dne 27. června. Průměr teploty vzduchu v roce činil $+11.5^{\circ}$ C. Nejvyšší měsíční průměr teplot byl v červnu $+22.5^{\circ}$ C. Nejnižší měsíční průměr teplot byl v lednu -1.5° C. Největší tepelný rozdíl vzduchu mezi teplotou ranní a polední byl dne 11. února 9.5° C. Největší měsíční součet srážek vodních byl v říjnu 112.2 mm. Nejmenší v lednu 22 mm. Největší vodní srážka byla 14. srpna 41.5 mm. Celková srážka vodní činí 690.2 mm. (V letech: 1930 — 815 mm, 1931 — 609 mm, 1932 — 350 mm, 1933 — 486 mm, 1934 — 580 mm). Bouří bylo 5 a to: 23. a 24. dubna, 12. a 28. června a 27. srpna. Srážkových dnů bylo 124. Poslední mráz na jaře byl 15. března 0° . První mráz na podzim byl 6. prosince -1° C. Ledových dnů s teplotou pod 0 bylo 29 (v roce 1934 — 20). Parných dnů od 25° C výše bylo 59, první 6. května $+27^{\circ}$ C a poslední ještě dne 5. října $+28^{\circ}$ C. Slunných dnů bylo 128, oblačných 131, a podmračných 106.

Přerovan zaměstnancem pražské zoologické zahrady v Praze. Bývalý zaměstnanec závodu Valova v Přerově, pan Očenášek, se stal vrchním dozorcem pražské zoologické zahrady. Je to činnost dosti zodpovědná. Jest odpověden za všechny ostatní zaměstnance, za to, jak provedou práce jim svěřené. Každý den večer musí podati raport ředitelství zoologické zahrady o tom, co se stalo. »Sobové se pásli na louce, dva bisoni přehnáni do druhé ohrady atd.«, jsem četl

v jedné zprávě jeho. Ovšem zprávy ty nepodávají jen prostý postřeh dějů, ale musí zachycovati i různé zprávy z chování a zdravotního stavu zvířat. Jinak jest vrchní dozorce Očenášek i učitelem jediného pražského slona »Babyho«, dnes ještě mláděte (samec, později bude asi zlý), který lne k němu tou největší přichylností. Běží-li Očenášek, domnívá se tlustokožec, že mu uteče a běží za ním. Dle názoru tlustokožcova patří nutně vůdcovský hák jeho průvodci a zahodí-li p. Očenášek tento hák, ochotný »Baby« mu jej přinese. Za mého pobytu na pražském zoo, učil jej hrát na flašinet. Slon otáčel klikou flašinetu chobotem, ještě to dobře neuměl, ale snažil se věru lépe, než mnohý žák. Jsou to podivná zvířata. Pan Očenášek je velkým přítelem zvířat. Má pravé pochopení pro práci v podniku, jakou jest zoologická zahrada. A prospěl i přírodopisnému výzkumu Čech.

Dr. Miloš Záleský.

Rybniční rejstřík na panství roketském z r. 1696. Největšího rozkvětu dosáhlo u nás rybniční hospodářství v době do 30leté války. Za války vzaly rybníky velikou zkázu, většina rybníků zpuskla. Po válce začala se věnovati větší péče rybníkářství; byly opravovány hráze, napouštěly se vodou, ale mnoho rybníků zůstalo bez vody. V zemském archivu pod značkou O VIII/1 je rejstřík rybníční panství jezuitského v Rokatnici z r. 1696. Z něho se dovidáme, kolik bylo rybníků na panství, jak se jmenovaly, jak byly osazeny a kolik bylo pustých. Při Vinařích bylo 6 rybníků a to: Smutný — bude osazen, Světlý — osazen 6 kopami 2letých kaprů, Veselý — bude osazen, Loučka — zarostlý travou, Pod Vlčím hrdlem — pustý, Vlčí hrdlo — je právě pustý. Při Buku je 7 rybníků. Benátky — osazen 10 kopami kapřího plodu. Druhý Benátky, Nadýmáček, Vrbí, V baštěčkách — všechny 4 pusté. Poruba — je vyloven a neosazen. Propadlý — je vyloven a zůstane tak přes zimu. Při Rokatnici jsou 4 rybníky. Zámecký — osazen jednorokními kapry. V oboře, Za zahradou a Kleofás — všechny tři zarostlé travou. Při Kokorách je 6 rybníků. Mramor — osazen 100 kopami jedno- a dvouročních kaprů, Pod sádkami — osazen 100 kopami jedno- a dvouročních kaprů, Kalábský prostřední — osazen kapry, Kalábský dolejší nebo zadní — osazen kapry, Horní nebo Pod městečkem — je vyloven, Horní nad Mramorem — je pustý. U Přestavlk je 8 a u Nelešovic 1, všechny pusté. Na celém panství 32 rybníků, ale jen 13 zařízení a používáno pro chov ryb. Ze všech těch rybníků jsou dosud jen 2 napuštěny vodou, Zámecký v Rokatnici a Brambor (kdysi Mramor) v Kokorách. Zajímavé jsou názvy rybníků.

F. N.

Stavba pranýře v Drahotuších r. 1750. L. P. 1750 dne 20. aprila za purkm. Pavla Onderky, Václava Málka s jich konšely a městského rychtáře Antonína Zimečky vystaven z kruntu planýř aneb právní znamení od majstra kamenického Johanesa Pinku z městečka Krasna z nákladu obecního. Zapláceno jemu za hotové vystavení i s přivezením 50 zl., item jemu dvě vědra piva penězi zaplácena 2 zl. 30 kr. Dohromady 52 zl. 30 kr. Majstr zednický Josef Konečný, měšťtín z města Hranic, který práci se všemi tovaryši a také učni konal z povolení cechu olomuckého, palír Wencel Hanzelka z Hranic, Wencel Zemek z Hranic, Josef Rabel z Blahutovic, Karel Konečný z Hranic, Jakub Mach ze Středulisa, učňové Jakub Zbruz z Jezernice, Josef Ličmon z Lipníka vyplaceni za tu práci jsou 8 zl. Do cechu olomuckého za povolení 2 zl. 20 kr., a při tom měli všichni vychování, jídlo, pití, a také outraty ouřadu, cechem a všemu lidu obecnímu. Item za materie, co bylo zapotřebí, kdežto počet obecní extra toho roku lepší vyjádří. Pospolu pak učiní outrat zběhlých 32 zl. 8 kr. Suma nového vystaveného právního znamení aneb planýře 94 zl. 58 kr. (Podle zápisu měst. písaře.) Boh. Indra.

Klokocký kříž. R. 1813 po neslavném tažení Napoleonově do Ruska vracelo se Hranicemi a Drahotušemi císařské vojsko z Polska. Část polského vojska o značné síle přitáhla dne 19. května a rozložila se v Drahotuších, Hranicích a okolních dědinách. Vojsko leželo tu celý týden a po tu dobu museli je vesničtí zásobovat chlebem, masem atd. Smutnou událost z té doby zaznamenává drahotušský rector tehdejší Ignác Reger — zastřelení vojenského zběha Poláka: Dne 20. máje rozstříleli na klokockém poli, na roli Pavla Váni jednoho Poláka, že již po třetí chtěl utéct a také ho na tej roli chtěli zakopat. On ale Pavel Vána, soused klokocký, žádal, aby u kříže byl pochován, tak u kříže klokockého, jak se jde do Milenova, tam jej pochovali. Regementspáter jejich jej vyzpovídal a také vyváděl. Lidu k tomu se mnoho sešlo z Drahotuš, z Hranic a z vesnic. B. J.

Na vydávání a redakci odpovídá Antonín Fröhlich v Dol. Újezdě.

Tiskem knihtiskárny Jar. Strojil v Přerově.

Redakci došlo:

Nákladem R. Prombergra, knihkupce a nakladatele v Olomouci:

Čeněk Kramoliš: Za cizí hříchy. Román a historický i kulturní obraz s počátku 18. století na základě dějepisných pramenů. Připsáno městům Holešovu a Bystrici p. H., místům hlavního děje. — Cena Kč 18.—

Vlasta Pittnerová: Lidé a lesy. Povídky. III. svazek sebraných spisů. Cena Kč 20.—. Obě knihy doporučujeme hlavně do veřejných knihoven.

Péči P. Aloise Čápa v Přerově vydáno: Florián Zapletal: Kostel sv. Jiří v Přerově. Vytiskly Společenské podniky v Přerově 1936.

Maria Stona: Eine Fahrt nach Karpathorussland, mit 21 Bildern. Druck und Verlag: Adolf Drechsler, Troppau. Cena Kč 5.—.

Th. Dr. Ignác Rath: Eparchie munkáčská od r. 1498 do nastoupení Tarasovičova r. 1634. V Praze 1936. Nákladem vlastním. V komisi Družstva Vlast v Praze II., Žitná ul. 26. Cena Kč 15.—.

Zpráva o činnosti Národní Jednoty pro východní Moravu v Olomouci za rok 1935. Upravil Adolf Kubis. Olomouc 1936. Nákladem Ústředního výboru Národní Jednoty v Olomouci.

10 let domu umění v Mor. Ostravě a rok lidovýchovné práce v širším Ostravsku. Sestavil ředitel Rudolf Tlapák. Mor. Ostrava 1936. Nákladem Kulturní rady pro širší Ostravsko.

Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané. Ročník XIII. Prostějov 1936. Rediguje Dr. Jan Kühndel.

Novinky Státního nakladatelství, pobočka v Brně:

Průcha A.: Okénko do světa. Díl I. U nás doma. Vlastivěda pro třetí postupný ročník obecných škol. Čkm. 173-I. Seš. Kč 5.—.

Tesař J. R.: Mein zweites deutsches Buch — Má druhá německá kniha. Učebnice jazyka německého pro 4. nebo 5. postupný ročník obecných škol s čsl. jazykem vyučovacím se zvláštním zřetelem ke školám ve smíšeném jazykovém území. Čkm. 104-II. Váz. Kč 7:20.

Slapnička K.: Tests zu den Cechischheften für Volksschulen. I., II., III., IV. Čkm. 856-1, 2, 3, 4. Po Kč —25.

Bojanovská A.-Kohoutek C.-Sedláková H.: Pracovní sešity k Praktické mluvnici jazyka českého pro měšťanské školy. II. pro II. třídu. Čkm. 1593-II. Kč 1:80. III. pro III. třídu. Čkm. 1593-III. Kč 2:50.

Grác A.: Pracovní sešit z chemie a nerostopisu pro 2. třídu měšťanských škol. Čkm. 1560. Kč 3.—.

Veselý B.: Psaní strojem soustavou desítiprstovou. Učebnice pro školy měšťanské. Druhé, pozmeněné vydání. Čkm. 276. Seš. Kč 5:80.

Svoboda R.-Hamerský Th.: Psaní dynamické. Průvodce pro vyučování psaní na školách národních. Čkm. 1561. Brož. Kč 5.—.

Fiala V.-Neumann J.: Ilustrované osnovy kreslení v prvním až osmém postupném ročníku podle znění normálních učebních osnov pro obecné školy z roku 1933. Sešit 6. Šestý postupný ročník. Čkm. 1563-6. Kč 10.—. Sešit 8. Osmý postupný ročník. Čkm. 1563-8. Kč 8.—.

Nákladem Československé grafické Unie a. s. v Praze II., Svobodova 1:

Karban-Hloušek: **Prvouka elementární třídy** se zvláštním zřetelem pro školy městské. Díl I. a II. po Kč 15.—.

Od těchže autorů: **Prvouka druhé třídy**. Díl I. a II. po Kč 18.—.

Oba spisy zabývají se novým pojetím prvouky a její stránkou metodickou. Dávají podněty k stálému novému tvoření a k radostnější práci. Doporučujeme.

Kalivoda-Sadecký: **Příprava pro vyučování dějepisu a zeměpisu** v 6.—8. postupném ročníku. V deskách za Kč 80.—.

Od těchže autorů: **Příprava pro vyučování přírodopisu a přírodopytu** v 6.—8. postupném ročníku. V deskách za Kč 80.—.

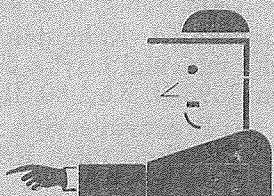
V obou dílech je učivo rozděleno po měsících na 3 běhy (každý sešit jeden měsíc, celkem 10 sešitů).

Doporučujeme pozornosti kolegů tyto nové, velmi praktické pomůcky i učebnice k vyučování podle nových osnov.

Které povolání pro dívku zvoliti, jest otázkou, která zaměstnává rodiče. Pochopitelně, neboť dnešní hospodářská situace přímo nutí k zajištění budoucnosti dívky, ovšem jest nutno zvoliti takové povolání, které odpovídá zájmu a schopnosti. Známý rodinný časopis Lípa přináší zajímavé pokyny pro správnou volbu. Zařazuje jednotlivá povolání pod hesla sestavená podle záliby, schopností, tak na příklad při zálibě dívky o děti uvádí povolání pěstounky, ošetřovatelky, ošetřovatelky dětí v ústavech, učitelky mateřských škol, vychovatelky, lékařky, soc. sestry, sociální pracovnice atd. Doporučujeme toto číslo (č. 19) pozornosti čtenářstva. Lípa jest časopisem, který nemá scházeti v žádné rodině. Číslo Kč 1.— mimo Prahu Kč 1.10. Stříhová příloha s přesnými stříhy Kč 2.—. Žádejte v prodejnách novin, nebo v administraci Lípy v Praze-Smíchov, Husova 7.

Tabule patent „TALLA“

se výborně osvědčily a jsou do všech nových škol zaváděny a která škola je již má, na základě zkušeností opět jich objednává. Jsou též napodobovány, avšak na nebezpečí padělatele i školy, neboť jsou patentované pod č. 13.610.

Veškeré školní zařízení

František Talla, Přerov

Kojetínská (bývalý cukrovar).

Prospekty zdarma.